

Centar za građansko obrazovanje

Gradske
Inicijative

EUROPEAN UNION
DELEGATION TO MONTENEGRO

★ Evropa u mom gradu •

*Civilno društvo, lokalne samouprave,
građani i građanke – uloga i mjesto u procesu evropskih integracija,
stavovi i percepcije o integrativnim procesima*

Podgorica, 2012.

★ *Evropa u mom gradu* •

*Civilno društvo, lokalne samouprave,
građani i građanke – uloga i mjesto u procesu evropskih integracija,
stavovi i percepcije o integrativnim procesima*

Evropa u mom gradu

Civilno društvo, lokalne samouprave, građani i građanke – uloga i mjesto u procesu evropskih integracija, stavovi i percepcije o integrativnim procesima

Izdavač:

Centar za građansko obrazovanje (CGO)

Za izdavača:

Daliborka Uljarević

Biblioteka

Evropske integracije

Partneri na projektu:

Centar za monitoring (CEMI)
Građanske inicijative (GI)

Autori:

Ana Vujošević
Boris Marić
Boško Nenezić
Daliborka Uljarević
Miljenko Dereta
mr Zlatko Vujović
dr Zoran Stojljković

Dizajn i produkcija:

 identity & promotion

Ilustracije:

Dragana Koprivica

Lektura i korektura:

Centar za građansko obrazovanje

Štampa

Studio MOUSE - Podgorica

Tiraž

400 primjeraka

Projekat "Evropa u mom gradu", u okviru kojeg je izdata i ova publikacija, podržan je od strane Delegacije EU u Crnoj Gori. Nalazi i stavovi iznijeti u ovoj publikaciji ne predstavljaju nužno stavove Evropske unije, već samo autora i organizacija koje sprovode projekat.

ISBN 978-86-85591-21-1

COBISS.CG-ID 20591632

Sadržaj

Predgovor

Daliborka Uljarević 7

O projektu «Evropa u mom gradu»

Ana Vujošević 9

Organizacije civilnog društva u procesu evropskih integracija

Miljenko Dereta 13

Uloga lokalnih samouprava u procesu evropskih integracija

Boris Marić 21

Crna Gora i Evropska unija

kroz percepcije i stavove njenih građana i građanki

Daliborka Uljarević, mr Zlatko Vujović, prof. dr Zoran Stoiljković 27

Nalazi fokus grupa u devet crnogorskih opština

Boško Nenezić 79

Predgovor

Građani i građanke Crne Gore žele Evropu u svom gradu. Postavlja se pitanje, a što građani i građanke Crne Gore misle da je Evropa u njihovom gradu?

Kada smo započeli realizaciju projekta "Evropa u mom gradu" mislili smo da je Crna Gora kao malo društvo mnogo integriranija, da su percepcije građana i građanki prilično ujednačene kada je riječ o evropskim integracijama. Znali smo da građani i građanke shvataju da proces integracija prožima cijelo društvo i sve društvene oblasti, ali nijesmo znali koliko određene politike utiču na formiranje njihovih stavova. Nijesmo znali ni koliko stvarno vjeruju da prihvatanje evropskih standarda omogućava i brži razvoj njihovih lokalnih zajednica.

Kroz istraživanje, direktne kontakte sa lokalnim upravama, sa građanima i građankama putem panel diskusija na teme koje su ih najviše interesovale, kroz unaprijeđenje partnerskog odnosa sa lokalnim upravama i nevladinim organizacijama, učili smo svi. Spoznaja da su crnogorske opštine različito pozicionirane po pitanju EU integracija i da na tu percepciju utiču lokalne specifičnosti, kao i efekti politika sa državnog nivoa, ukazala nam je da su sve lokalne zajednice u Crnoj Gori složene priče za sebe.

Građani i građanke Pljevalja su krajnje zabrinuti za budućnost svoje životne sredine i brži evropski put između ostalog vide kao mogućnost usvajanja ekoloških standarda koji bi bili osnova za suštinsku zaštitu njihovog biodiverziteta. Građani i građanke Bijelog Polja i Kolašina zapošljavanje i veliku migraciju posebno mlađih ljudi, ali i obrazovanje i omladinske politike, vide kao svoj najveći problem a evropske integracije kao mogućnost da Crna Gora postane dio velike evropske porodice povećavajući šanse za sve. U Herceg Novom na evropske integracije gledaju nešto kritičnije,

ali prepoznaju potrebu uspostavljanja vladavine prava u čemu evropske institucije igraju značajnu ulogu. Ulcinjska uprava (kao nova struktura na vlasti u tom trenutku), imala je ozbiljne kadrovske probleme u smislu kapaciteta za apliciranje za evropske fondove, a nakon nešto više od pola godine, kada smo ponovo posjetili Ulcinj uz organizaciju tribine na kojoj se govorilo upravo o IPA projektima, napredak na ovom planu bio je značajan. Lokalna administracija osnovala je Kancelariju za međunarodnu saradnju i stvari su bile neuporedivo bolje. Građane i građanke Budve je najviše interesovao razvoj obrazovnih politika i mogućnost usklađivanja crnogorskog obrazovnog sistema sa obrazovnim sistemom EU. U Budvi je prepoznat značaj kvaliteta obrazovanja kao presudnog za suštinski prosperitet svakog društva, pa i crnogorskog. U Nikšiću i Podgorici se evropski fondovi vide kao mogućnost za rješavanje postojećih izazova, dok građane i građanke Cetinja brine neadekvatna zaštita prava potrošača a kao jedan od impulsa za pozitivne promjene identificuju upravo primjenu evropskih standarda, između ostalog, i u ovoj oblasti.

Kod upoznavanja građana i građanki Crne Gore devet lokalnih samouprava sa najrazličitijim pitanjima koja su kod njih izazivala nedoumice imali smo značajnu podršku domaćih stručnjaka koji su učestvovali u projektu. U pitanjima razjašnjenja specifičnosti obrazovnog sistema EU dragocjena nam je bila pomoć Nj.E. Petra Turčinovića, ambasadora Republike Hrvatske u Crnoj Gori.

Crna Gora je malo društvo brojnih različitosti koje je naučilo da živi sa tim različitostima, a uči se još uvijek i njihovom punom uvažavanju. Kao takvo, ono je spremno i da se otvori za nova iskustva koja treba da ga kvalitativno mijenjaju na bolje u pravcu prihvatanja evropskih standarda. Nadamo se da je ova publikacija prilog razumijevanju složenosti društva i modaliteta koji će učiniti da evropski duh prostruji njime u svojoj punoći.

*Daliborka Uljarević
izvršna direktorka Centra za građansko obrazovanje*

O projektu «Evropa u mom gradu»

Neupitan glavni politički cilj Crne Gore jeste pristupanje Evropskoj uniji. Značajni naporci su uloženi od strane Vlade i organizacija civilnog društva u Crnoj Gori, naravno u skladu sa programima i mogućnostima istih, da bi se taj cilj ostvario. Od početka procesa evropskih integracija, najveći dio aktivnosti vezanih za taj proces je sproveden na centralnom nivou, odnosno od strane Vlade ili drugih specijalizovanih ustanova/organizacija na nacionalnom nivou. Ovo je djelimično zbog prirode procesa do sada, ali takođe, u velikoj mjeri zbog prirode postojećih odnosa između nivoa vlasti u Crnoj Gori i relativno slabih kapaciteta lokalnih samouprava. Međutim, sada kada je Crna Gora čvrsto na putu da postane članica EU, uključivanje lokalnih zainteresovanih strana će biti odlučujuće za adekvatno sprovođenje predstojećih reformi. Osnaživanje lokalnih aktera za učešće u procesu integracija je od izuzetnog značaja kako same reforme ne bi ostale na papiru, bez praktične primjene. S druge strane, ostale reforme koje se sprovode centralizovano, a koje imaju realne posljedice u životima građana

i građanki na lokalnom nivou mogu dovesti do njihovog nezadovoljstva sa EU integracijama ukoliko oni te iste integracije doživljavaju kao nametanje od strane EU, a da to ne prati adekvatan nivo znanja o mogućnostima koje proces donosi. Ovo se može izbjegić samo ako je lokalnim akterima jasno zašto i kako reforme i ključne sektorske politike treba da se realizuju i ako oni imaju adekvatne informacije o mogućim prednostima (pristup tržištu, tehnička i stručna pomoć, finansiranje) koji mogu da eliminišu negativne aspekte integracija i samim tim održe podršku javnosti za ovaj proces.

Projekat „Evropa u mom gradu“ ima za cilj jačanje kapaciteta i uloge lokalnih zajednica i organizacija civilnog društva u Crnoj Gori, radi uspostavljanja dugotrajnijeg i efikasnijeg doprinosa procesu evropskih integracija Crne Gore. Konkretnije, projekat teži povećanju stepena razumijevanja i podrške procesu pristupanja EU građana i građanki Crne Gore kroz stvaranje uslova za njihovo kvalitetnije učešće u javnim debatama i kroz uspostavljanje platforme za saradnju između lokalnih samouprava, lokalnih organizacija civilnog društva i građana i građanki devet crnogorskih opština: Podgorica, Nikšić, Cetinje, Ulcinj, Budva, Herceg Novi, Bijelo Polje, Pljevlja, Kolašin.

Projekat realizuje Centar za građansko obrazovanje (CGO), u saradnji sa Centrom za monitoring (CEMI) iz Podgorice i Građanskim inicijativama iz Beograda, a podržan je od strane Evropske unije, posredstvom Delegacije EU u Crnoj Gori, kroz IPA program 2009 i uz kofinansiranje Komisije za raspodjelu dijela prihoda od igara na sreću Vlade Crne Gore i Komisije za raspodjelu sredstava nevladinim organizacijama Skupštine Crne Gore.

Tokom realizacije projekta „Evropa u mom gradu“, ostvareni su sljedeći rezultati: detaljno istraživanje o nivou informacija o procesu pristupanja Evropskoj uniji u devet crnogorskih opština, utvrđene su platforme za saradnju između lokalnih vlasti i organizacija civilnog društva radi preuzimanja zajedničkih napora u pravcu podizanja svijesti i širenja informacija o evropskim integracijama, ali i pokrenut javni dijalog, razmjena informacija i najboljih praksi vezanih za proces evropskih integracija kod građana i građanki lokalnih zajednica i NVO koji mogu biti partneri vlasti u procesu pristupanja EU. To je pratio čitav niz međusobno povezanih aktivnosti.

Ciljna grupa projekta su građani i građanke devet crnogorskih opština u Crnoj Gori čije su razumijevanje i aktivna podrška procesu integracije u EU od ključne važnosti za uspjeh ovog procesa. Direktni korisnici su organizacije civilnog društva i mediji, kao i administracije devet crnogorskih opština čiji će kapaciteti biti osnaženi u zagovaranju za evropske integracije u njihovim opštinama, ali će i saradnja i dijalog sa građanima i građankama biti unaprijeđen.

Proces evropskih integracija je vrlo složen i s obzirom na zahtjevnost koju nosi i okvirno predviđeno vrijeme pristupanja, njegova uspješnost će u mnogome zavisiti od pune informisanosti građana i građanki Crne Gore i njihove podrške za promjene koje taj proces nosi. S obzirom da su lokalne vlasti i nevladine organizacije najbliži komunikacijski nivo građanima i građankama, njihova je uloga ključna u predstavljanju vrijednosnih tekovina Evropske unije, kao i upoznavanju građana i građanki sa procesom evropskih integracija. U tom kontekstu, u mnogim svojim dijelovima projekat «Evropa u mom gradu» je predstavljao pionirski poduhvat, ali upravo iskustvo stečeno u njegovoj realizaciji i rezultati osnažuju potrebu da se sa sličnim aktivnostima nastavi i da se aktivno uključe sve opštine u Crnoj Gori, kao i lokalne nevladine organizacije.

*Ana Vujošević
koordinatorka programa u Centru za građansko obrazovanje*

Organizacije civilnog društva u procesu evropskih integracija

Kratak, neophodan uvod

Da bi se u potpunosti razumele složenost i teškoće uspostavljanja dijaloga i saradnje između organizacija civilnog društva i institucija države/vlasti treba se podsetiti na kojim temeljima i tradicijama su nastala udruženja i nevladine organizacije u regionu koji danas zovemo zapadni Balkan.

Na toj teritoriji, dok se još zvala Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ), postojala su udruženja građana i građanki koja su formirana od strane države/partije i u potpunosti finansijski zavisile od iste države/partije. Njihovo delovanje je bilo strogo kontrolisano i ograničeno na oblasti koje se nisu bavile politikom i pravima građana i građanki. Kroz „samoupravljanje“ simulirana je participacija građanki i građana u odlučivanju, a zapravo je legitimizovan jedini oblik komunikacije - nekritička podrška politici vlade i izvršavanje programa koje je ta politika definisala.

Početkom devedesetih godina prošlog veka, dok su u državama tadašnjeg „sovjetskog bloka“ započeti temeljni procesi demokratizacije, SFRJ se raspala u nizu krvavih ratova. U tim okolnostima, procesi demokratizacije su se odvijali uz skoro nepremostive teškoće. No, ipak su rezultirali formiranjem velikog broja autentičnih, nezavisnih organizacija civilnog društva koje su se suprostavljale ratovima i nacionalizmima promovišući ljudska i manjinska prava, jednakost i pravo na udruživanje i participaciju građanki i građana. To nije bio period nastanka nevladinog nego otvoreno anti-vladinog sektora. U Srbiji, u kojoj je promena totalitarnog u demokratski režim najduže trajala,

tek je obaranje sa vlasti Slobodana Miloševića pokrenulo uspostavljanje začetaka demokratskih institucija. To je pred organizacije civilnog društva postavilo novu, do tada potpuno nepoznatu ulogu - da kroz *dijalog i saradnju sa državnim institucijama* doprinesu razvoju demokratije i jačanju institucija države kao prepostavkama slobodnog, boljeg života građanki i građana. U Srbiji se u poslednjih 12 godina odvijao dinamičan proces učenja za obe strane (državu i organizacije civilnog društva), mukotrpan proces razvoja komunikacija i saradnje kroz uspostavljanje mehanizama za njihovu održivost.

Ko? Šta? Gde?

Participacija građana i građanki, tj. njihova mogućnost da između izbornih ciklusa utiču na odluke institucija postala je neizostavan deo političke ponude i odvija se na nacionalnom i lokalnom nivou. Zakonodavci u demokratskim sistemima su predviđeli mehanizme kojima se uspostavljaju formalni kanali komunikacije, kao što su javne rasprave, peticije, građanske ili narodne inicijative, referendumi, itd. Problem proizilazi iz činjenice da su propisani uslovi za ostvarivanje ovih mogućnosti uticaja najčešće tako komplikovani, skoro neizvodljivi i maksimalno otežavaju ostvarenje inicijativa obeshrabrujući tako sve one koji žele da se uključe. Da bi participaciju učinili jednostavnijom, izvodljivijom i samim tim bližom građanima i građankama, organizacije civilnog društva u Srbiji su pokrenule kampanju kojom su uspele da promene uslove za pokretanje narodne inicijative. Osim jednostavnije procedure za pokretanje narodne inicijative, tražena je i uvedena obaveza institucija da pokrenute inicijative u jasno definisanom roku stave na dnevni red.

Sve ove mogućnosti komunikacije i saradnje nevladinog sektora i države su jednokratne, kratkoročne, ad hoc, suštinski se odnose na konkretnе probleme i nisu osnov za kontinuirani dijalog u kome se politike analiziraju, menjaju na bolje i sprovode u praksi. Ta vrsta odnosa je samo prvi korak, osnov za uspostavljanje partnerstva i važna je za promenu međusobne percepcije i bolje upoznavanje i razumevanje zajedničkih interesa, ali i različitosti uloga koje u ovom procesu postoje između organizacija civilnog društva i javnih ustanova.

Evropske integracije kao pokretač partnerstava

Priklučenje Evropskoj uniji je danas prioritet svih država koje čine region i taj proces zahteva uspostavljanje potpuno drugaćijih, institucionalizovanih, dugoročnih mehanizama saradnje koji vremenom treba da prerastu u pravo, trajno partnerstvo. Ovo je važno, jer „ovaj proces ne podrazumeva samo uključivanje u Uniju koje se odnosi samo na vlade ili državne uprave država, niti pak njihovih parlamenta, već se ovaj proces odnosi na sve, obuhvata sve građane i građanke, te je tako veoma važno uključiti sve segmente društva u taj složeni posao, jer se vlasništvo nad procesom evropskih integracija mora deliti između javnog i civilnog sektora.“ (dr Tanja Miščević)

U ovom trenutku zemlje zapadnog Balkana su u različitim fazama procesa pristupanja u EU: Hrvatska ima utvrđen datum ulaska u članstvo dok su druge države kandidati sa ili bez datuma početka pregovora, a Kosovo još nema ni status kandidata. Te razlike u pređenom putu svojevrsna su prednost. Naime, iskustva onih zemalja koje su proces integracije uspešno sproveli mogu u velikoj meri pomoći ostalima da izbegnu greške i usvoje i svom okruženju prilagode modele saradnje koji su se pokazali kao efikasni. U tom smislu, u regionu se najčešće analizira i specifičnim uslovima prilagođava tzv. hrvatski model koji je karakterističan po tome što je uspostavio čitav niz tela pri Vladi i Saboru u kojima zajedno sede predstavnici organizacija

civilnog društva i institucija.

Hrvatsko iskustvo je, kao i poljsko i slovenačko, efikasan odgovor na pitanje koje postavljaju i državne institucije i organizacije civilnog društva - što praktično mogu organizacije građanskog društva da učine kako bi unapredile proces evropske integracije u državama koje žele članstvo u EU? Doprinos organizacija civilnog društva može i mora biti neuporedivo veći od uobičajenog koji tu ulogu svodi na informisanje građana i građanki, odnosno zagovaranje potrebe da država postane članica Unije kako bi se obezbedila podrška javnosti. „Organizacije građanskog društva, posebno univerziteti, sindikati i privredna udruženja, kao i nevladine organizacije specijalizovane za posebna pitanja, treba da aktivno učestvuju i pruže značajnu pomoć u pregovorima o pristupanju i praćenju napretka u ispunjavanju uslova za članstvo, kako aktivnim, neposrednim učešćem u pregovorima tako i kroz kontrolu države i njene administracije u tom poslu.“ (dr Tanja Miščević)

Da bi obezbedila kvalitetan doprinos procesu EU integracija, Slovenija je u proces uključila organizacije civilnog društva da bi one istovremeno podsećale vladu na obaveze i zagovarale određena pitanja (*advocacy*) i pri tom pružali podršku državi u pribavljanju saglasnosti građana i građanki za članstvo (*public awareness*). Vlada je raspisala javni poziv na koji su se javile organizacije civilnog društva zainteresovane i stručne za pitanja koja je bilo potrebno prilagoditi evropskim standardima.

U Poljskoj je sproveden model koji je razvio veoma složenu strukturu koja je u pregovaračke, partnerske grupe uključila predstavnike resornih ministarstava i specijalizovanih organizacija civilnog društva koje se posvećuju rešavanju posebnih problema. Prvi i paralelni proces koji je doveo do ovog partnerstva bilo je uspostavljanje „trostranih stolova“ oko kojih su sedeli glavni pregovarač, nevladine organizacije, ali i svi drugi partneri koji mogu biti zainteresovani za određena posebno važna ili osetljiva pitanja, uključujući javno deklarisane protivnike integraciji u EU.

Hrvatska je postavila široku strukturu za pregovore sa EU koja je uključila i nevladin sektor, strukovne organizacije, privredne komore, udruženja poslodavaca. U svih 35 radnih grupa za pregovore u Hrvatskoj bilo je

uključeno oko 2000 ljudi. U procesu institucionalizacije i unapređenja razvoja civilnog društva, Hrvatska je usvojila *Nacionalnu strategiju za stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva* i *Operativni plan* za njeno sprovodenje. Formiran je *Savjet za razvoj civilnog društva*, kao savetodavno i stručno telo Vlade, u čijem sastavu većinu imaju predstavnici civilnog društva u odnosu na predstavnike javne uprave. Njegov cilj je unapređenje primene i efikasnosti usvojenog programa saradnje i strategije razvoja civilnog društva, razvoj socijalnog kapitala i partnerskih odnosa i međusektorske saradnje javnog i civilnog sektora. Takođe je usvojen *Kodeks pozitivne prakse, standarda i mjerila za ostvarivanje finansijske potpore programima i projektima udrug* koji sadrži osnovne standarde i načela postupanja organa i tela državne uprave u postupku odobravanja finansijske pomoći za programe organizacija građanskog društva i projekte iz sredstava državnog budžeta, koji su od interesa za javno dobro. Vladinom uredbom je formiran *Ured za udruge*, čiji su osnovni zadaci promovisanje i stvaranju uslova za partnerske odnose između građanskog društva i Vlade, unapređenje međusektorske saradnje i predlaganje novih zakonskih okvira, poboljšanje izrade programa i novih standarda u svrhu poboljšanja odnosa javnog i civilnog sektora (slična kancelarija formirana je i u Srbiji). Osnovana je *Nacionalna zaklada* koja sredstva dobija iz nacionalnog budžeta sa ciljem da pruža finansijsku pomoć onim programima koji unapređuju održivost neprofitnog sektora, ali i partnerstvo, međusektorskiju saradnju, povećanje uticaja civilnog sektora u donošenju javnih politika, građanske inicijative i unapređuju demokratičnost i rad institucija demokratskog društva.

Osim doprinosa pregovorima, organizacije civilnog društva mogu značajno učestvovati i u unapređenju korišćenja različitih fondova EU, bilo da je reč o fondovima pretpristupne pomoći (IPA) ili, kasnije, o strukturnim fondovima Unije. Dobar primer zajedničkog formulisanja prioriteta za IPA fondove je nedavno u Srbiji uspostavljen SEKO mehanizam konsultacija sa organizacijama civilnog društva kojim bi se omogućilo njihovo učešće u programiranju i praćenju korišćenja sredstava EU i druge međunarodne razvojne pomoći. Pored toga, uspostavljanje stalne komunikacije utiče na stvaranje i razvoj konstruktivnog dijaloga države i civilnog društva. U tom cilju, pripremljen je Program saradnje sa organizacijama civilnog

društva u oblasti planiranja razvojne pomoći, posebno programiranja i praćenja korišćenja Instrumenata za pretpriступnu pomoć. "Konsultativni mehanizam sa organizacijama civilnog društva kao glavne nosioce aktivnosti podrazumeva Sektorske organizacije civilnog društva (SEKO). Pod sektorskom organizacijom civilnog društva se podrazumeva konzorcijum organizacija civilnog društva od najviše tri partnera od kojih je jedna jasno u prijavi označena kao vodeći partner."¹

Ovaj model ukazuje na dva aspekta delovanja koji jedino mogu obezbediti ravnopravno učešće, odnosno pravo partnerstvo organizacija civilnog društva u komunikacijama sa državom u procesu EU integracija. Prvi aspekt je potreba za uspostavljanjem jakih i istovremeno fleksibilnih mreža/platformi organizacija civilnog društva posvećenih posebnim oblastima o kojima se pregovara. Umrežavanje do sada nije bila jača strana nevladinog sektora u Srbiji, ali postoje prvi pokazatelji da se to menja i to prvenstveno zbog uspostavljanja saradnje sa evropskim mrežama, što je jedan od preduslova za dobijanje sredstava iz fondova EU. Drugi, možda važniji aspekt je sve vidljivija neravnopravnost između organizacija civilnog društva i državnih institucija u informisanosti i znanju o složenom procesu integracija. U ovom trenutku postoji niz programa kojima se jačaju kapaciteti državnih institucija o procesu integracija a takvi programi za organizacije civilnog društva jedva da postoje. Kao da se očekuje da organizacije civilnog društva same, bez finansijske i logističke podrške, steknu neophodna znanja za ravnopravno učešće u partnerstvu. Ova situacija je neodrživa u dugotrajnom procesu pridruživanja jer će se konstruktivno partnerstvo sa organizacijama civilnog društva svesti na simbolično prisustvo. Da bi se to izbeglo, mislim da je neophodno preuzeti sledeće korake:

- » *Država* mora uspostaviti institucionalne, obavezujuće mehanizme konsultacija i saradnje sa organizacijama civilnog društva, ne samo u Vladi nego i u Skupštini;
- » *Organizacije civilnog društva* moraju intenzivirati svoje

¹ Više informacija o SEKO mehanizmu na <http://www.seio.gov.rs/info-servis/civilnodrustvo.273.html>

- samoorganizovanje, jačati svoje kapacitete za učešće u procesu integracija i stimulisati umrežavanje na svim nivoima – lokalnom, nacionalnom, regionalnom i evropskom;
- » *Evropska unija* bi trebalo da pomogne jačanje kapaciteta organizacija civilnog društva, da podstiče partnerstvo države i organizacija civilnog društva, što uključuje i neposredniju komunikaciju sa nacionalnim i regionalnim mrežama zapadnog Balkana;
 - » *Mediji* bi trebalo da se aktivno uključe i da o ovim procesima i partnerstvu izveštavaju, pre svega kroz primere dobre prakse.

Teško, ali izvodljivo.

*Miljenko Dereta
osnivač Građanskih inicijativa*

Preporučene publikacije:

CIDEC - Dijalog građana i građanki za evropski konsenzus, koji su Građanske inicijative sprovodile u saradnji sa Fondom za EU integracije, a kojim je rukovodila Delegacija Evropske komisije u Republici Srbiji, a tehnički realizovao Press Now, 2008-2009. U okviru ovog projekta štampane su tri publikacije, koje se mogu naći na: <http://www.gradjanske.org/page/civilSocietyDevelopement/sr/center/publications.html>:

„Mogućnosti komunikacije građana i građanki i NVO sa institucijama Evropske unije”

„Institucionalni oblici i mehanizmi učešća građana i građanki u procesu evropskih integracija”

„Izgradnja partnerstva između NVO i javne administracije u procesu evropskih integracija”

Uloga lokalnih samouprava u procesu evropskih integracija

Lokalna samouprava u Crnoj Gori uređuje se neposredno Ustavom Crne Gore² i Zakonom o lokalnoj samoupravi³, a posredno nizom ostalih zakonskih propisa koji se prvenstveno tiču uređenja prostora, fiskalne politike, koncesionih nadoknada i drugih pitanja. Strategija upravne reforme prepoznala je značaj razvoja lokalnih zajednica, ali je taj razvoj u praksi podijelio sudbinu stagnacije ukupnih društvenih reformi. Uzroci su brojni, a kao primaran se može izdvojiti još uvijek nedovoljno razvijena svijest o potrebi daljeg razvoja lokalnih zajednica kroz unaprijeđenje sistema decentralizacije. Centralne vlasti kroz nekoliko zakonskih tekstova, a prvenstveno kroz Zakon o državnoj imovini⁴, ograničile su dio ovlašćenja koje su, do prije samo par godina, pripadale lokalnoj samoupravi, a to je jedno od osnovnih prava za podsticaj decentralizacije i razvoja - pravo na imovinu.

Ustav Crne Gore propisuje pravo građana i građanki na lokalnu samoupravu. Zanimljiv je način na koji je isti ustav propisao raspolaganje određenim svojinskim ovlašćenjima. Naime, u članu 116 se kaže: "Opština vrši određena svojinska ovlašćenja nad stvarima u državnoj svojini u skladu sa zakonom. Opština ima imovinu. Opština se finansira iz sopstvenih prihoda i sredstava države. Opština ima budžet." Iz ovoga je jasno da je ustavopisac dao široke mogućnosti za uspostavljanje finansijske održivosti lokalnih zajednica, ali ne i da je ovu normu u cijelosti izveo. Ostaje nedoumica oko tumačenja

² Ustav Crne Gore, Sl.list CG br.001/07-1

³ Zakon o lokalnoj samoupravi, Sl.list CG br.042/03-1, do 003/10-25

⁴ Zakon o državnoj imovini, Sl.list CG br.040/11-36

pojmova svojina i imovina. Kao direktna posljedica se javlja tumačenje da je sve državna svojina, a da uz dobijenu saglasnost od centralnih vlasti lokalna samouprava može dalje raspolagati imovinom. Ovako postavljena normativna rješenja štete razvoju lokalnih zajednica u Crnoj Gori.

Zakon o lokalnoj samoupravi donijet je 2003. nakon čega je doživio niz izmjena i dopuna. Najupečatljivija izmjena je način izbora predsjednika opštine, odnosno gradonačelnika. Sa sistema neposrednog izbora, prešlo se na sistem izbora u predstavničkom domu građana i građanki, tj. na posredni sistem izbora. Ova izmjena je pokazala mnoge nedostatke u organizaciji sistema lokalne samouprave u Crnoj Gori. Inače slaba uloga lokalnih skupština u odnosu na predsjednika opštine ili gradonačelnika je dodatno izgubila legitimitet kroz činjenicu da, iako se posredno bira od strane neposredno izabranih odbornika uloga, značaj i uticaj izvršne vlasti u lokalnim samoupravama je neuporedivo veći u odnosu na lokalnu skupštinu.

Postoji mogućnost organizovanja lokalne samouprave kroz nekoliko zakonom predviđenih oblika. To su opština, Glavni grad, Prijestonica i gradska opština. Postojeći kontekst ukazuje na potrebu da se razmisli o unaprijeđenju politipskog uređenja lokalne samouprave u Crnoj Gori. Pristup koji bi dao više modela organizacije bio bi fleksibilniji i imao više šansi da podstakne uspostavljanje održivih sistema lokalnih samouprava u cilju stvaranje pune održivosti već uspostavljenih sistema, ubrzanja ruralnog razvoja i unaprijeđenja sistema lokalne demokratije.

U Crnoj Gori se još uvijek ne prepoznaće u dovoljnoj mjeri uloga lokalnih samouprava u procesu evropskih integracija. Evropski standardi u sistemu lokalne samouprave su sadržani u mnogim poveljama, konvencijama i preporukama. Pitanjima lokalnih zajednica naročito se bavio i bavi Savjet Evrope, čija je Crna Gora država članica, a koji posebno ističe značaj decentralizacije i demokratije. Značaj razvoja demokratskih procesa u lokalnim zajednicama, prvenstveno kroz unaprijeđenje sistema učešća građana i građanki u donošenju odluka na lokalnom nivou, je od presudne važnosti za razvoj demokratskog kapaciteta cijelog društva.

Kako je lokalna samouprava sistem koji je u mogućnosti da neposredno priđe građanima i građankama i uključi ih u proces planiranja i odlučivanja, ovaj sistem je od izuzetne važnosti za razvoj svijesti o integrisanju u mnogo širu zajednicu, o prednostima otvaranja i razmjene iskustava sa drugim lokalnim zajednicama. Kroz sistem lokalne samouprave proces integracija Crne Gore u EU se na najefikasniji način može približiti svakom njenom građaninu i građanki, učinivši ga realno vidljivim. Razvoj svijesti o integracijama nije samo integracija Crne Gore u EU, već i upoznavanje i približavanje lokalnih samouprava u samoj Crnoj Gori i regionu.

Evropska povelja o lokalnoj samoupravi predstavlja model za sprovođenje zakonskih i sistemskih reformi evropskih zemalja u ovoj oblasti. Povelja je potpisana 1985, a stupila je na snagu 1. septembra 1988. Njen cilj je afirmisanje ključnog značaja lokalne samouprave čiji je koncept izložen u članu 3. Povelje kao izraz međunarodnog teorijskog stava evropskih država. Potpisivanjem ove Povelje, države se obavezuju na primjenu principa koji treba da omoguće upravnu, političku i finansijsku nezavisnost lokalne samouprave. Razvoj sistema lokalne samouprave je neophodan dio reformi za dalji napredak društva i bolji i kvalitetniji život građana i građanki. Ovaj koncept podrazumijeva sposobljenost javnih vlasti da rukovode dijelom javnih poslova u interesu lokalnog stanovništva. Lokalne vlasti će to pravo vršiti preko savjeta i skupštine koja je sastavljena od članova neposredno izabranih na izborima, putem zborova građana i građanki, na referendumima, kao i kroz druge oblike građanske participacije, ukoliko su predviđeni statutom teritorijalne jedinice. Na ovaj način oblik organizovanja lokalnih vlasti mora se približiti građanima, jer je i ustanovljen radi njihovih interesa i potreba. Kao potvrdu ovoj tvrdnji, u članu 4, stavu 3. Povelje kaže se da će se javni poslovi po pravilu vršiti od strane onih vlasti koje su najbliže građanima.

Evropska gradska povelja Savjeta Evrope iz 1992. proklamuje dijalog vlasti, izabrane od strane građana i građanki kao članova gradske zajednice. Istiće se da ukoliko gradovi dobro funkcionišu, postoji i garancija odbrane ljudskih prava i lokalne demokratije. Građanima i građankama treba omogućiti da slobodno i demokratski biraju svoje predstavnike, da moraju biti konsultovani povodom svih većih projekata koji se tiču

budućnosti zajednice, da učestvuju na svim nivoima lokalne, političke i administrativne strukture, da učestvuju u nadzoru nad radom uprave. Gradske vlasti treba da omoguće i učešće mladih u lokalnom životu.

Evropska povelja o učešću mladih ljudi u lokalnom i regionalnom životu iz 1992. upućuje vlasti da omoguće učestvovanje u donošenju odluka mladim ljudima, u ranom uzrastu, jer se na taj način oblikuje njihova demokratska svijest. Uzakazuje se na zadovoljavanje specifičnih potreba mladih ljudi, kao na primjer: mogućnost zapošljavanja, nalaženje stambenog prostora za život, uspostavljanje povoljnog okruženja, održavanje raznih kulturnih dešavanja, mogućnosti u pogledu obrazovanja, zdravlja, treniranja i slobodnog vremena uopšte. Trebalo bi organizovati razne obuke, podržati projekte i inicijative mladih, omogućiti informisanje uz obezbjeđivanje sredstava za komunikaciju kako bi se postigao zadovoljavajući obim njihovog učešća na nivou lokalne samouprave.

Evropska konvencija o učešću stranaca u javnom životu na lokalnom nivou iz 1992. uvodi savremene standarde koji vode računa i o stranim državljanima koji aktivno učestvuju u životu lokalne zajednice. Promoviše se sloboda izražavanja stranaca, sloboda udruživanja i organizovanja, mogućnost uspostavljanja konsultativnih tijela za njihovo predstavljanje na lokalnom nivou, kao i pravo glasanja na izborima lokalnih vlasti.

Uz još brojne međunarodne izvore prava i pravnu tekovinu EU vezanu za sistem razvoja i afirmacije lokalnih zajednica, ovi principi treba da budu osnova sadašnjeg i budućeg razvoja lokalnih zajednica u Crnoj Gori.

Kako je nesporno da je građanin centralna figura u sistemu izgradnje lokalne samouprave, ohrabrvanje njegove inicijativnosti je od izuzetnog značaja za dalji razvoj demokratskih procesa i na lokalnom, ali i na državnom nivou. Ova inicijativnost se mora podsticati kroz dalji razvoj i unaprijeđenje učešća građana i građanki u odlučivanju na lokalnom nivou. Zakonom su predviđene izvjesne forme učešća građana i građanki kao što su javne rasprave, zbor građana, mjesni referendum, inicijativa, građanska inicijativa, pravo na građansku žalbu ili peticiju a sve u cilju unaprijeđenja i podsticanja kroz donošenje Plana i programa učešća lokalnog stanovništva u vršenju javnih poslova. U praksi ovaj sistem neposredne demokratije skoro da i ne postoji. Na terenu imamo apatično stanje gdje sami građani i građanke ne vjeruju da mogu značajnije uticati na odluke lokalnih vlasti, pa samim tim postojeće zakonske institute incidentno koriste.

Treba skrenuti pažnju i na potrebu donošenja Zakona o lokalnim izborima koji bi mogao doprinijeti uspostavljanju efikasnijeg i efektivnijeg sistema biranja na lokalnom nivou, a kao posljedicu proizvesti veću angažovanost i osjećaj da ja kao građanin mogu uticati na odluke koje se tiču mojih životnih potreba. Crnoj Gori predstoji još puno posla na uspostavljanju održive, decentralizovane, efikasne i efektivne lokalne samouprave, ali je izvjesno da će proces evropskih integracija to ubrzati, kao i da će učiniti lokalne samoprave aktivnim sudionicima u ovom procesu.

*Boris Marić
viši pravni savjetnik u Centru za građansko obrazovanje*

Crna Gora i Evropska unija kroz percepcije i stavove njenih građana i građanki

Metodologija

U okviru projekta «Evropa u mom gradu», sprovedeno je terensko istraživanje metodom «licem u lice» u devet crnogorskih opština, u periodu jul /avgust 2011, osim u opštinama Budva i Cetinje u kojima je to učinjeno u periodu avgust/septembar.

<i>Opština</i>	<i>Veličina uzorka</i>
Bijelo Polje (BP)	419
Budva (BD)	369
Cetinje (CT)	339
Herceg Novi (HN)	400
Kolašin (KL)	387
Nikšić (NK)	404
Pljevlja (PV)	440
Podgorica (PG)	432
Ulcinj (UL)	431

Uzorački okvir se zasniva na podacima popisa stanovništva iz 2003. procijenjenim populacionim podacima na osnovu podataka vitalne statistike. Uzorak je dizajniran tako da obezbjeđuje reprezentativne rezultate za nivo odabranih opština.

U istraživanju je korišćen višeetapni slučajni stratifikovani uzorak stanovnika/ca starosti od 18 godina i više:

1. etapa: teritorija izbornog mesta, izabrana PPS metodom-vjerovatnoća izbora proporcionalna veličini
2. etapa: domaćinstvo izabrano simulacijom prostog slučajnog uzorka (SRSWoR metodom)
3. etapa: slučajno izabran član/ica domaćinstava metodom prvog rođendana.

Poststratifikacija je izvršena prema polu, tipu naselja, obrazovanju i starosti.

Procjena greške za interval povjerenja od 95%

Incidenca pojave	BP	BD	CT	HN	KL	NK	PV	PG	UL
1%	0,95%	1,02%	1,06%	0,98%	0,99%	0,97%	0,93%	0,94%	0,94%
3%	1,63%	1,74%	1,82%	1,67%	1,70%	1,66%	1,59%	1,61%	1,61%
5%	2,09%	2,22%	2,32%	2,14%	2,17%	2,13%	2,04%	2,06%	2,06%
10%	2,87%	3,06%	3,19%	2,94%	2,99%	2,93%	2,80%	2,83%	2,83%
15%	3,42%	3,64%	3,80%	3,50%	3,56%	3,48%	3,34%	3,37%	3,37%
20%	3,83%	4,08%	4,26%	3,92%	3,99%	3,90%	3,74%	3,77%	3,78%
25%	4,15%	4,42%	4,61%	4,24%	4,31%	4,22%	4,05%	4,08%	4,09%
30%	4,39%	4,68%	4,88%	4,49%	4,57%	4,47%	4,28%	4,32%	4,33%
35%	4,57%	4,87%	5,08%	4,67%	4,75%	4,65%	4,46%	4,50%	4,50%
40%	4,69%	5,00%	5,22%	4,80%	4,88%	4,78%	4,58%	4,62%	4,63%
45%	4,76%	5,08%	5,30%	4,88%	4,96%	4,85%	4,65%	4,69%	4,70%
50%	4,79%	5,10%	5,32%	4,90%	4,98%	4,88%	4,67%	4,72%	4,72%

Složeno, konceptualno razvijeno, operativno razuđeno i primjenjeno na prostoru devet opština u Crnoj Gori, istraživanje je podijeljeno na više cjeline od kojih se u ključnim nalazima izdvajaju tri uže cjeline:

- I. Crna Gora i evropske i atlanske integracije – sadašnjost i budućnost;
- II. Očekivanja i procjene građana – povjerenje kao ključni resurs demokratske politike;
- III. Aktivnosti i akteri na lokalnu – neophodan potencijal za proces evropskih integracija.

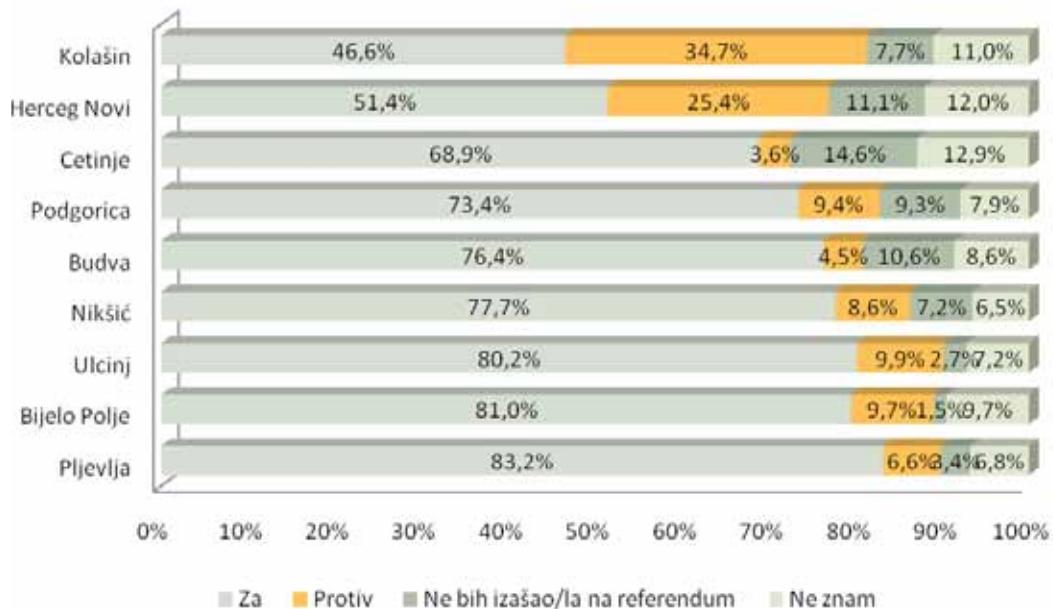
1. Crna Gora i evropske i atlanske integracije – sadašnjost i budućnost

Proces evropskih integracija Crne Gore je istovremeno i proces demokratizacije države koja je opterećena brojnim izazovima. Upravo su pregovori za Crnu Goru šansa da izgradi društveni sistem koji počiva na vladavini prava, a koji je ujedno najbolja platforma za svaki drugi, a posebno ekonomski prosperitet zemlje. No, tome mora prethoditi i neka vrsta konsolidacije političke scene, uključenja svih zainteresovanih strana i daljeg snaženja građanske svijesti kako bi se sami integrativni procesi iskoristili za oblikovanje modernog i prosperitetnog društva. Jedan od prvih koraka je svakako i jasna slika o tome kako građani i građanke vide ove procese, što su njihove dileme i polja zabrinutosti a u čemu vide mogućnosti za promjenu u pozitivnom smjeru.

Kada je riječ o podršci samom procesu pristupanja u Evropsku uniju, ona na nacionalnom nivou ostaje prilično visoka, ali sa trendom pada. Uzroke tog pada treba pomno pratiti i sljedstveno tome kreirati mjere koje će voditi ka istinskom zaživljavanju evropskih standarda u Crnoj Gori i punom legitimitetu političkih odluka koje se donose u ovom procesu kako bi u EU ušli potpuno svjesni koristi koje nam članstvo donosi, ali i obaveza koje članice imaju.

U tom kontekstu, kada bi se održao referendum približno 7 od 10 građana i građanki bi bilo za ulazak, što je inače komparativno posmatrano i dalje veoma visoka vrijednost, a po jedan bi bio protiv ili ne bi izašao, odnosno još se dvoumi i nema definisan stav o ulasku u EU.

No, unutar uzorka, za razliku od građana i građanki drugih sedam opština (Pljevlja, Bijelo Polje, Ulcinj, Nikšić, Budva, Podgorica, Cetinje) u kojima je evropski put stvar kvalifikovanog većinskog konsenzusa, u opštinama Herceg Novi i, posebno, Kolašin integraciju u Evropsku uniju podržava približna polovina ispitanika, uz značajnu trećinu (Kolašin), odnosno četvrtinu (Herceg Novi) koja izražava protivljenje.

Grafikon broj 1. Glasanje na referendumu o ulasku Crne Gore u EU

Građani i građanke Crne Gore razliku integraciju u Evropsku uniju u odnosu na NATO savez. Pozicije su daleko složenije kada se radi o ulasku u NATO, oko čega među građanima i građankama Crne Gore očito nema konsenzusa. U ovom istraživanju, oko ovog pitanja razlikuje se mnjenje u praktično tri grupe opština:

- » prvu sa jasnom «anti – NATO» većinom čine Herceg Novi, Kolašin, Nikšić i Bijelo Polje;
- » drugu sa tankom i lako promjenljivom «anti – NATO» većinom čine ispitanici/e Podgorici i Budvi;
- » treću grupu opština u kojoj su pristalice ulaska u NATO u većini predstavljaju Ulcinj i Pljevlja.

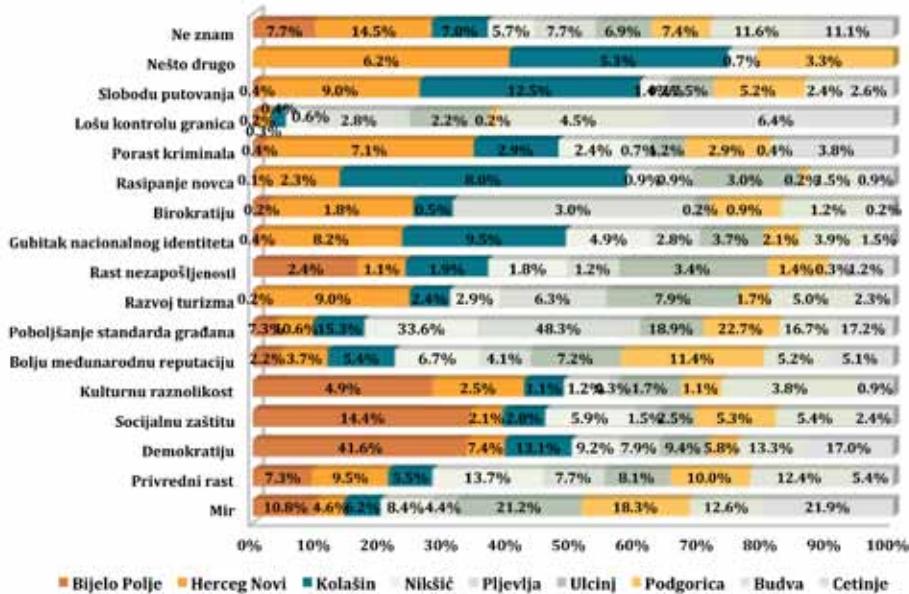
Posebno je zanimljiv primjer Cetinja, gdje, uz relativnu većinu za NATO, se ubjedljivo najveći broj – svih dvije petine građana i građanki još uvijek dvoumi i vaga razloge “za i protiv”.

Grafikon broj 2. Referendum o ulasku u NATO savez

Na nivou ličnih značenja i očekivanja, svi anketirani građani i građanke Evropsku uniju vide, prije svega, kao priliku koja donosi poboljšanje standarda i izdašniju socijalnu zaštitu. Na drugoj strani mali je, odnosno jednocijen, procenat onih koji se plaše mogućih loših efekata ulaska u Uniju – loše kontrole granica, porasta kriminala, rasipanja novca, birokratije, rasta nezapošljenosti, pa i gubitka nacionalnog identiteta.

Unutar prihvatanja ostalih pozitivnih vrijednosti uspostavljaju se, od opštine do opštine različiti visoki i naglašeni prioriteti poput: mira (Cetinje, Ulcinj, Podgorica), privrednog rasta i prosperiteta i standarda građana (Nikšić, Kolašin, Herceg Novi, Pljevlja, Kolašin), demokratije (Bijelo Polje) ili bolje međunarodne reputacije (Podgorica, Kolašin).

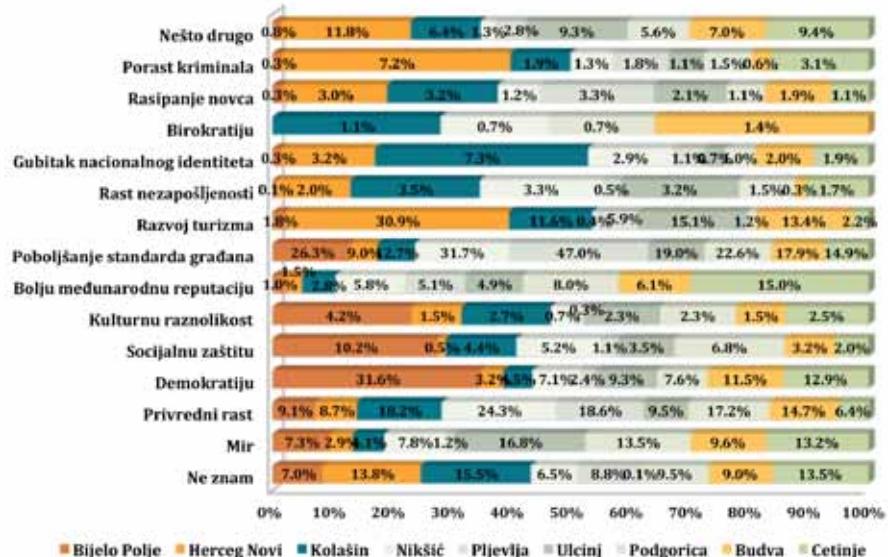

Grafikon broj 3. Što Vama znači Evropska unija?

I kada se radi o sopstvenoj užoj sredini odnosno opštini, građani i građanke ne očekuju značajnije manifestovanje negativnih efekata EU integracije. Jedini, tek djelimični izuzetak u ovom pogledu predstavlja strah građana i građanki Herceg Novog od mogućeg povećanja stope kriminala.

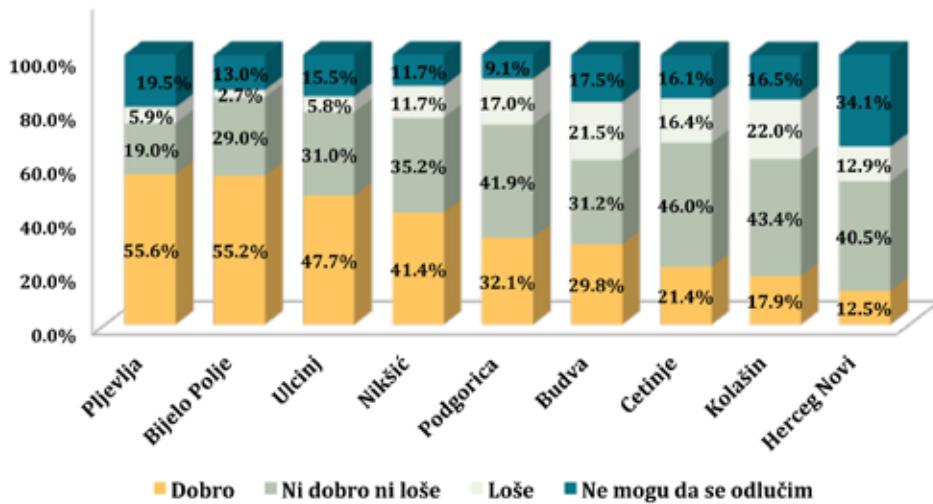
Očekivano, natprosječne koristi od razvoja turizma očekuju građani i građanke iz primorskih opština – Herceg Novog, Ulcinja, Budve, ali i Kolašina.

Kao i kod ličnih očekivanja, anketirani građani i građanke iz Nikšića i Bijelog Polja više od drugih priježljuju viši standard i privredni rast. Ponovo, stanovnici i stanovnice Bijelog Polja razvijaju izuzetno visoka očekivanja od razmaha demokratije.

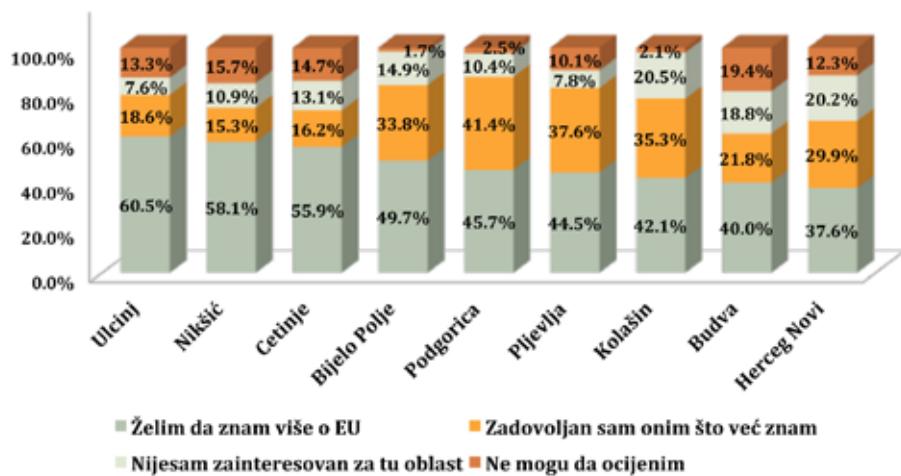
Grafikon 4. Što Evropska Unija donosi opštini?

Stepen zadovoljstva procesom evropskih integracija se kreće između dobrih i osrednjih ocjena. Najkritičniji, tek osrednje zadovoljni su ponovo anketirani iz Herceg Novog i Kolašina, kojima su se oko ovog stava pridružili i anketirani Cetinjani i Cetinjanke. Najveći broj tek relativno zadovoljnih, uz znatno veći udio zadovoljnih od nezadovoljnih, je među građanima i građankama Budve i Podgorice. Na drugoj strani udio zadovoljnih ritmom evropskih integracija je najveći među anketiranim građankama i građanima Nikšića, Ulcinja i, posebno, Bijelog Polja i Pljevalja.

Grafikon broj 5. Zadovoljstvo ritmom evropskih integracija

Kada je riječ o stepenu obaviještenosti i znanja o složenom procesu pristupanja Evropskoj uniji, uz približnu trećinu onih koji smatraju da već dovoljno znaju i petinu nezainteresovanih i neopredijeljenih, polovina anketiranih građana i građanki želi da zna više o Uniji. Pri tom, natprosječan interes, ali i vjerovatno manjak potrebnih informacija, odnosno neku vrstu «euro – entuzijazma» pokazuju ispitanici i ispitanice iz Ulcinja, Nikšića i sa Cetinje.

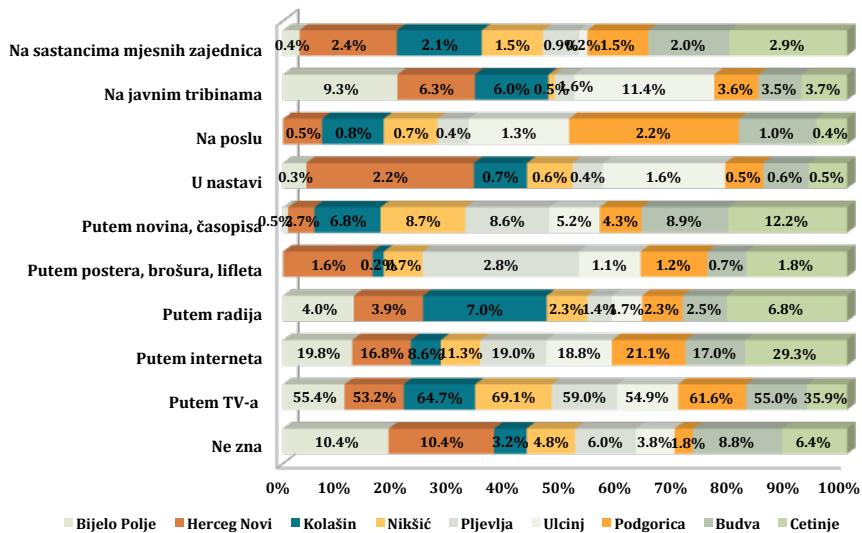

Grafikon broj 6: Potreba za dodatnim znanjima o EU

Uz sve značajne varijacije između odgovora anketiranih iz devet opština generalno bi se moglo zaključiti da građane i građanke Crne Gore najviše interesuje ekonomска dimenzija evropskih integracija, odnosno znanja iz oblasti politike zapošljavanja, kao i socijalno i ekološki održivog razvoja – socijalne, obrazovne, zdravstvene i politike zaštite životne sredine. Dodatno, u nekim opština pitanja od posebnog interesa su fondovi Evropske unije i drugi programi podrške, zaštita prava potrošača i omladinske politike.

U pogledu poželjnosti obavljanja o evropskim integracijama Crne Gore, anketirani građani i građanke izvore informisanja dijele u tri grupe:

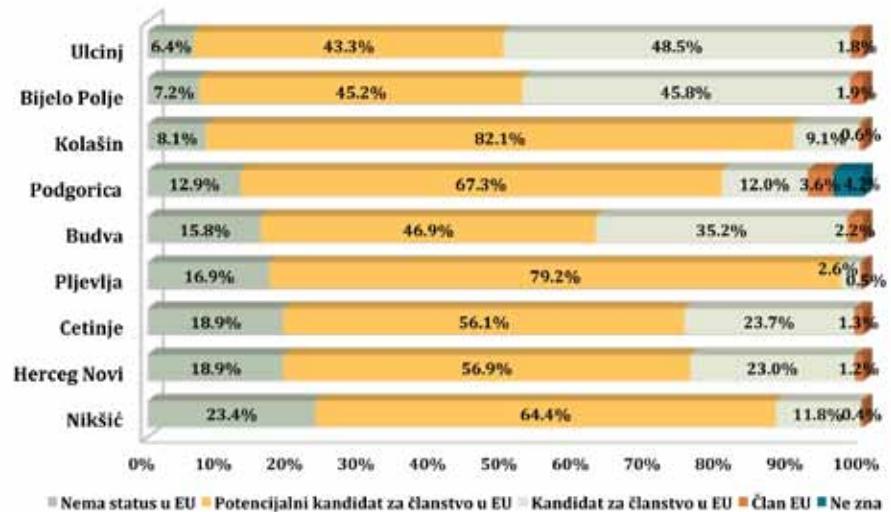
- » u prvu grupu najpoželjnijih, i istovremeno najprisutnijih, spadaju TV i, ohrabrujuće sa stanovišta informatičke kulture, internet. U slučaju ispitanika sa Cetinja, internet se kao poželjni izvor informisanja gotovo izjednačio sa televizijom;
- » drugu grupu, tek dopunskih i korektivnih, izvora informisanja o EU integracijama čine novine i časopisi, javne tribine i radio. Posao, sastanci u mjesnim zajednicama, ali ni nastavni proces, na žalost, nijesu izvori i sredine u kojima se očekuju, pa ni naročito žele informacije o EU integracijama. No, mjera u kojoj se obrazovne institucije ne vide kao kanal informisanja o EU budi posebnu zabrinutost.

Grafikon broj 7: Poželjni kanali informisanja o evropskim integracijama Crne Gore

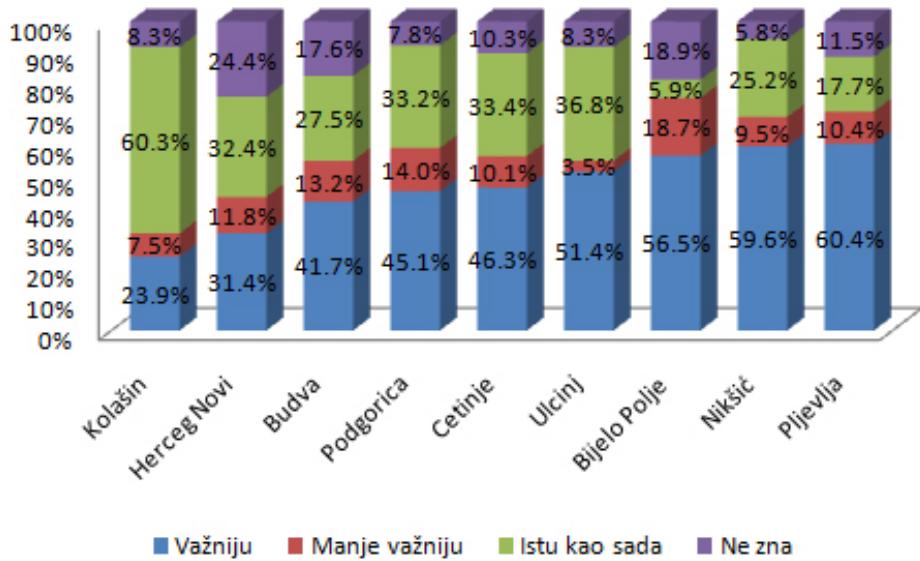
Očekivano, rang izvora informisanja o EU slijedi u potpunosti redoslijed i logiku odgovora o poželjnim izvorima informisanja o evropskim integracijama Crne Gore. Zanimljivo je, ilustracije radi, istaći da je, za razliku od građana i građanki Cetinja kod kojih je internet gotovo dostigao poželjnost TV kao izvora informisanja, prednost «klasične» televizije nad internetom najveća među ispitanicima i ispitanicama iz Nikšića.

No, istraživanje se nije ograničavalo samo na ličnim percepcijama građana i građanki o sopstvenom znanju o evropskim integracijama. Upravo su pitanja koja su testirala to znanje na konkretnim primjerima pokazala izvjestan «informacijski deficit», kao i nedovoljan nivo znanja o aktuelnom statusu Crne Gore na putu ka Evropskoj uniji. To dobro ilustruje i podatak da recimo približno svaki šesti- sedmi građanin/ka misli da Crna Gora i nema bilo kakav status u odnosu na EU, dok se najveći broj građana i građanki dvoumi između statusa potencijalnog i «priznatog» kandidata za prijem u članstvo EU.

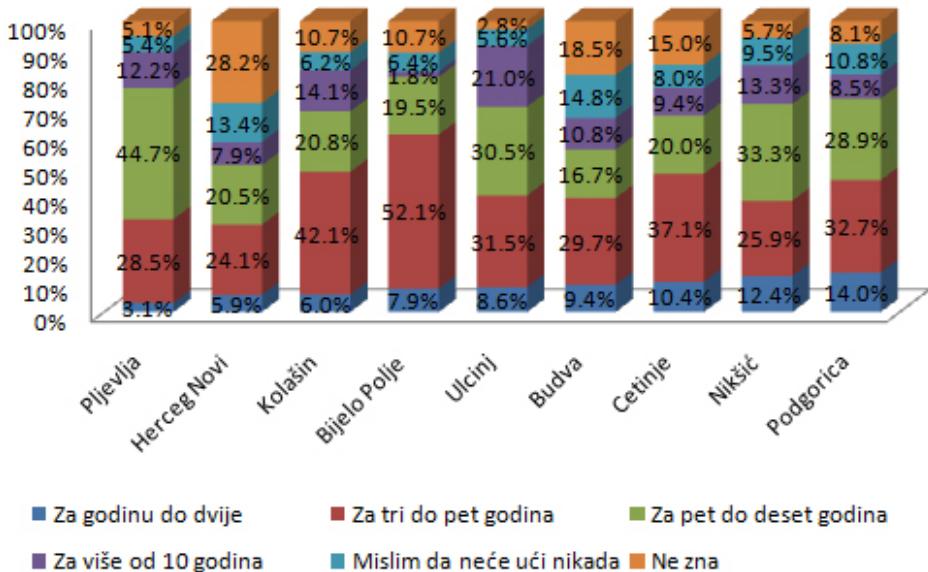
Grafikon broj 8: Znanje o aktuelnom statusu Crne Gore na putu ka EU

Svijest o rastućem značaju Evropske unije za privatni život građana i građanki dobro ilustrije nalaz po kojem anketirani očekuju da će za pet godina Unija igrati još značajniju ulogu u njihovim svakodnevnim životima. Djelomičan izuzetak u ovom pogledu predstavlju anketirani iz Herceg Novog, kod kojih je udio onih koji misle da će rasti značaj EU, nešto manji od zbira onih koji smatraju da će ostati isti, ili se čak nešto smanjiti i, posebno, Kolašina, gdje čak tri petine drži da će EU igrati istu ulogu kao i sada.

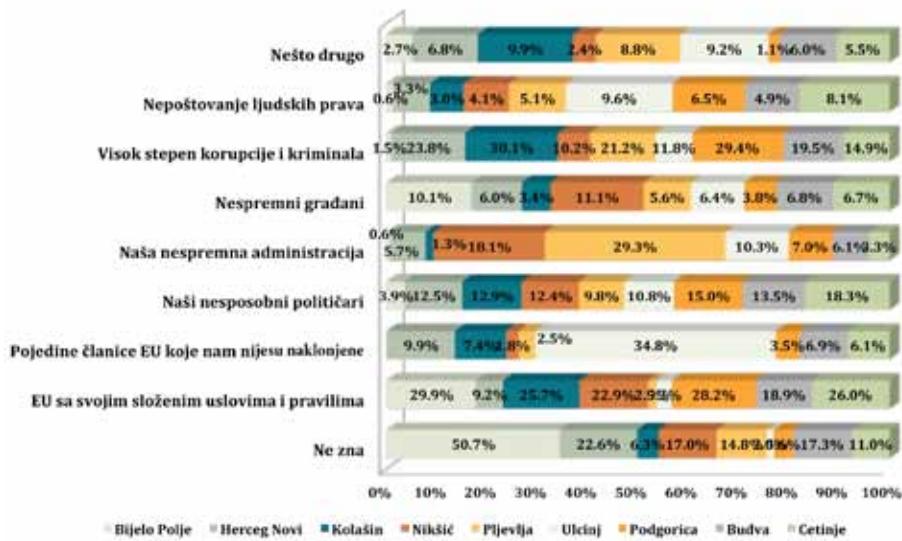
Grafikon broj 9: Važnosti EU za život ispitanika/ca

U pogledu vremena potrebnog za prijem Crne Gore u EU, uz približnu po desetinu onih koji su pretjerani optimisti i misle da će Crna Gora Gora biti primljena za već godinu ili dvije, ili pretjerani pesimisti koji drže da do članstva nikada i neće doći, većinska matica se dijeli na umjerene optimiste, koji prijem očekuju za tri do pet godina i skeptike ili realiste, koji misle da će do punopravnog članstva proći više od pet ili čak i deset godina.

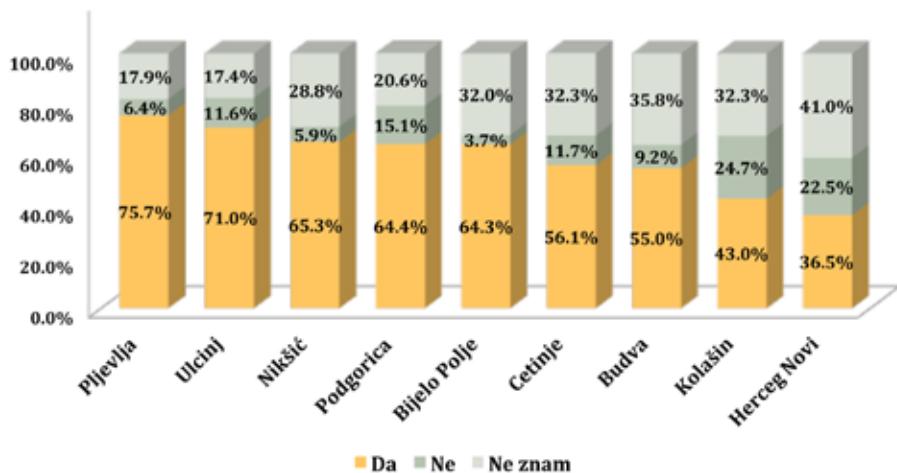
Grafikon broj 10: Vrijeme prijema Crne Gore u članstvo EU

Anketirani građani i građanke su svjesni da je put ka Evropskoj uniji trnovit, i od ponuđenih razloga i prepreka za prijem najčešće apostrofiraju visok stepen kriminala i korupcije, nedovoljno osposobljenu domaću administraciju, ali i složene uslove i pravila Unije. Svi ostali ponuđeni modaliteti: nesposobni političari, nenaklonjene pojedine članice EU, nepoštovanje ljudskih prava, kao i sama nekapacitiranost građana i građanki vide se kao značajni, ali tek dopunski faktori koji otežavaju mapu puta Crne Gore ka evropskim integracijama.

Grafikon broj 11: Prepreke na putu ka EU

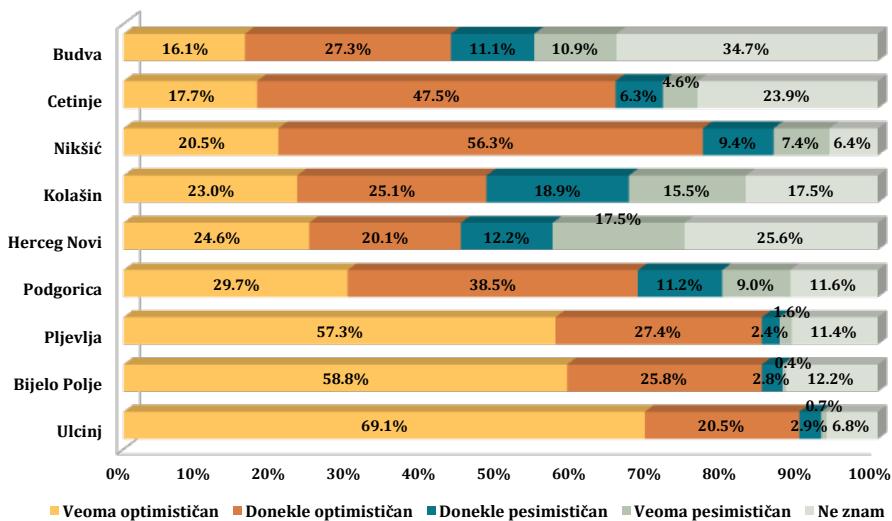
Kada je riječ o poželjnosti ulaska u EU, ponovo se i u odgovoru na ovo pitanje manifestuje pravilnost da sa djelimičnim izuzetkom „euroskeptičnih“ građana i građanki Kolašina i Herceg Novog, anketirani žitelji svih ostalih gradova vide jasne koristi za državu Crnu Goru od ulaska u EU, pri čemu je takvo opredjeljenje u Ulcinju i Pljevljima gotovo konsensualno.

Grafikon broj 12: Poželjnost ulaska u EU

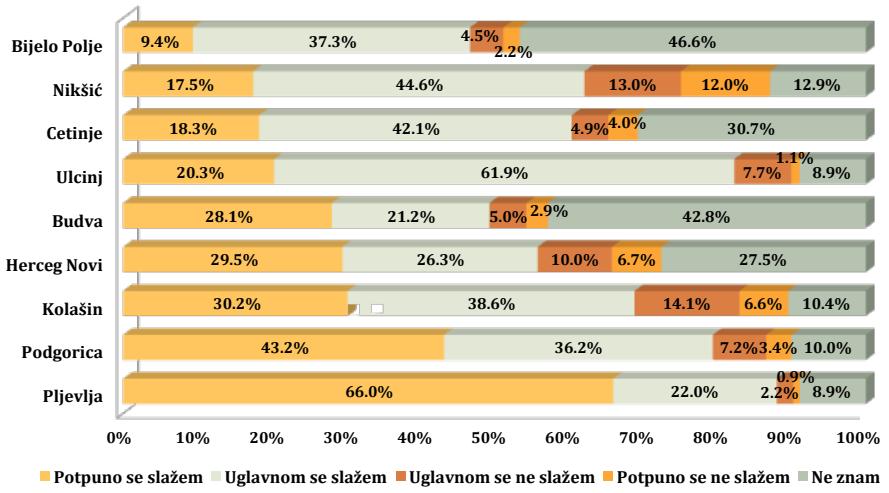
U dijelu o poređenju životnih prilika i šansi u pogledu zapošljavanja, kvaliteta života, standarda i zaštite odgovori anketiranih građana i građanki iz devet opština Crne Gore razlikuju se samo u mjeri u kojoj će stanje u pojedinoj oblasti biti ocijenjeno kao donekle ili mnogo gore nego u EU. Anketirani građani i građanke takvu ocjenu daju i kada se radi o životnim troškovima i cijeni električne energije gdje objektivnim parametrima gledano, stanje nije u toj mjeri različito.

Iako je Evropska unija i sama pogodjena ekonomskom krizom otvorila niz ozbiljnih unutrašnjih pitanja o sopstvenoj budućnosti, građani i građanke Crne Gore u devet opština koje su obuhvaćene istraživanjem zadržavaju visok stepen optimizma o sposobnosti EU da i iz ove krize izade uspješno. U ovom pogledu, neka vrsta šampiona euro - optimizma su građani i građanke Ulcinja, Bijelog Polja i Pljevalja. Na drugoj strani, zbog velikog broja neodlučnih, u Budvi je manje od polovine optimista iako su oni i dalje u relativnoj većini.

Grafikon broj 13: Budućnost Evropske unije

Veoma je ohrabrujuće da građanke i građani Crne Gore posjeduju jasnú svijest da je regionalna saradnja jedna od ključnih pretpostavki za uspješan hod svake od zemalja ka EU, kao što je i povratno, članstvo u EU zalog za stabilizaciju odnosa i razvoj regiona. Samo u slučaju anketiranih iz Bijelog Polja, i to zbog gotovo polovine koja ne zna da ocjeni, podrška ovoj tvrdnji je većinska, ali ne i natpolovična.

Grafikon broj 14: Budućnosti regiona u EU

2. Očekivanja i procjene građana – povjerenje kao ključni resurs demokratske politike

Proces evropskih integracija uključuje, između ostalog, izgradnju povjerenja unutar samog društva i prema EU. Povjerenje, uz kompetentnost, odgovornost i razvijene institucionalne kapacitete, jedan je od ključnih resursa ili «konvertibilna moneta» demokratske politike.

Povjerenje kao ključna dimenzija socijalnog i političkog kapitala građana i građanki predstavlja složenu i višedimenzionalnu pojavu olicenu u dinamičkoj cjelini niza elemenata podrške, pozitivnog stava, identifikacije i ugleda u odnosu građana i građanki prema socijalnim i političkim akterima i institucijama. Dakle, riječ je o jednoj od fundamentalnih kategorija svakog političkog poretka, koja je u neraskidivim vezama sa nizom drugih bitnih pojmoveva, kao što su legalitet i legitimitet poretka.

Koncepcija koja na temeljan način u političku analizu unosi nove dimenzije političke kulture koje se tiču (ne)povjerenja građana i građanki u aktore i institucije, odnosno povjerenje drži za konstitutivni element (participativne) političke kulture, je koncepcija Roberta Dala. Naime, Dal političku kulturu opredjeljuje kao mrežu političkih orijentacija čije bitne komponente čine:

- 1) orijentacije ka političkom sistemu koje mogu biti *prosistemske*, ukoliko osjećanja, stavovi i vrijednovanja pripadnika društva favorizuju postojeći politički sistem, *apatične*, ukoliko su stavovi osjećanja i vrijednovanja prije neutralni nego pozitivni i negativni i *otudajuće*, ukoliko mreža političkih orijentacija pokazuje negativne konotacije;
- 2) orijentacije ka drugim ljudima - ove orijentacije mogu u najopštijem smislu biti prožete povjerenjem ili nepovjerenjem;
- 3) orijentacije ka kolektivnoj akciji - u kojima je naglašen element kooperativnosti, i one koja ova obilježja nemaju;
- 4) orijentacije ka rješavanju problema a koje mogu biti u najopštijem smislu pragmatičke ili racionalističke. Dok *pragmatički mentalitet* teži da prihvati realnost i nastoji da bude antidogmatičan i otvoren, *racionalista* se ne libi da se suprostavi realnosti u cilju njenog preuređenja prema

sopstvenoj ideji i osjetljiviji je na prethodno iskustvo (Dahl, 1966:355)

Dalovi metodske uputi vezani za modele ponašanja značajno su uporište i za razumijevanje uspostavljenih odnosa (ne)povjerenja. Prosistemski stav i kooperativnost, kao i dominantni odnosi saradnje u društvu, u velikoj mjeri su rezultat formirane ocjene o zadovoljavajućim učincima vodećih aktera, odnosno sposobnosti da rješavaju probleme i stvorenom imidžu o njihovoj odgovornosti, kompetentnosti i nekorumpiranosti. I obratno.

Svaka razvijena i kontekstuirana analiza varijacija u podršci i povjerenju pojedinim akterima i institucijama može zapravo ukazati, unutar vremenskih serija koje uključuju ključne događaje, na razloge promjena u obimu podrške i povjerenja, bilo da se radi o odnosu prema pripadnicima drugih nacija ili »svojoj« vlasti. Na operativnoj, metodsкоj ravni analize unutargrupno i međugrupno povjerenje dobro ilustruju indikatori poput stepena bliskosti ili distance. Kada se radi o »vertikalni povjerenja« - povjerenju u socijalne i političke aktere i institucije, validnom i inspirativnom smatramo analizu pet međusobno uvezanih dimenzija ili tipova povjerenja.

Prvi čini studij identifikacije i povjerenja u samu političku zajednicu, najčešće operacionalizovan kroz osjećaj ponosa zbog pripadanja naciji-državi, odnosno razlike između osjećaja pripadnosti zajednici i (manjeg) prihvatanja aktuelnog režima.

Drugi nivo analize uključuje razmatranje mjere prihvaćenosti ključnih načela i vrijednosti poretka, kao i doživljaj i razumijevanje koncepata poput demokratije, jednakosti ili poželjnog nivoa i formi građanskog aktivizma.

Treći, izvedbeni nivo testira mjeru podrške konkretnim režimima i bavi se procjenom njihove djelotvornosti i uspješnosti u rješavanju konflikata i usmjeravanju razvoja.

Četvrti nivo bavi se »rejtingom« pojedinih državnih institucija i javnih ustanova. One se dalje, po prirodi svoje pozicije i djelovanja, mogu razložiti na:

- 1) personalne i kolektivne nosioce vlasti (predsjednik, vlada, skupština);
- 2) državne organe (vojska, policija, inspekcijske službe);
- 3) javne službe (obrazovanje, zdravstvo, socijalna politika);
- 4) institucije »četvrte grane vlasti« (antikoruptivna tijela i organi);
- 5) ustanove civilnog društva (mediji, zadužbine, crkvene organizacije).

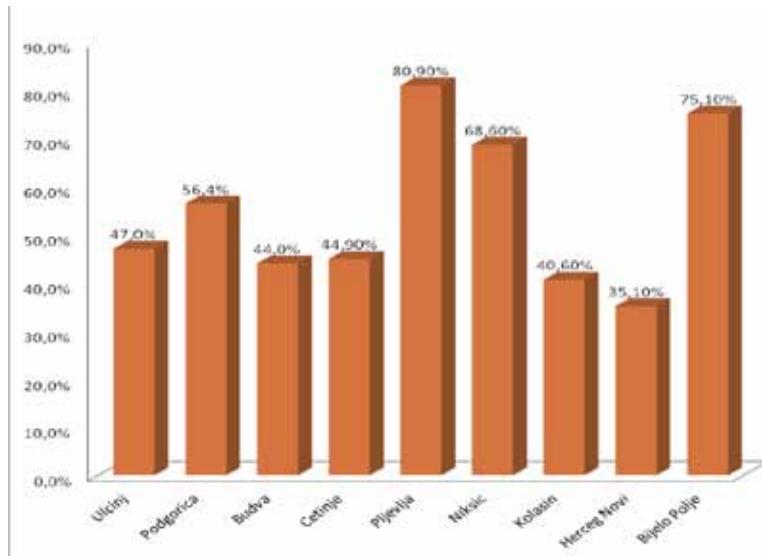
Najzad, peti nivo ili dimenziju vertikalnog povjerenja čini povjerenje u civilne i političke aktere, ali i međunarodne aktere i integracije (Norris,1990).

Institucije su stalno na ispit u legitimnosti. Bitan element legitimnosti institucija jeste "kultura povjerenja" u njihovu svrshodnost, način funkcionisanja i učinke. Povjerenje se ne može svesti samo na psihološki odnos, ono je eminentno i politička, moralna čak i ekonomski kategorija.

U ovom istraživanju analizirali smo stepen (ne)povjerenja građana i građanki među tri grupe aktera:

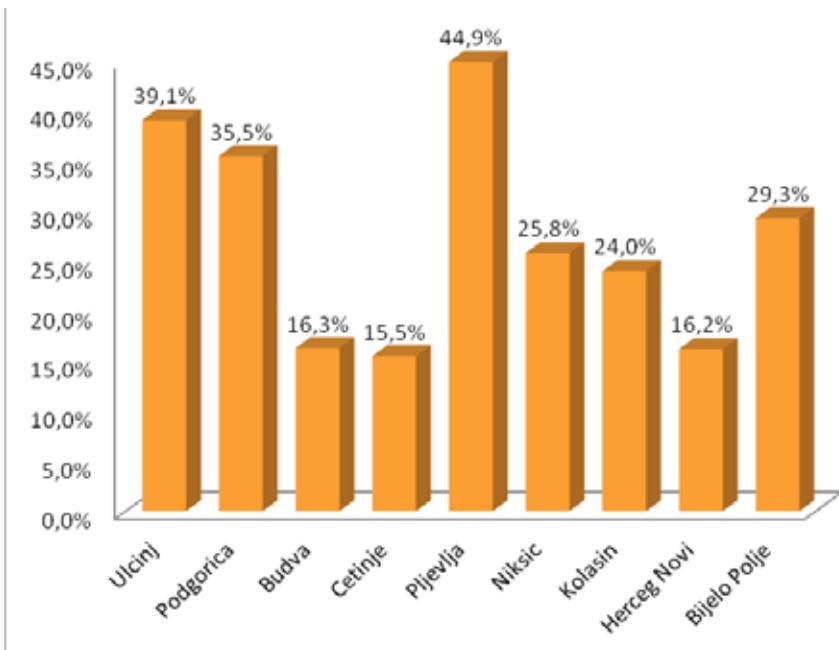
- (1) domaće političke aktere na lokalnom (gradonačelnike i opštinske parlamente) i nacionalnom nivou (Vlada i političke partije);
- (2) međunarodne aktere i institucije (EU, NATO, Ujedinjene nacije) i
- (3) nevladine organizacije.

Uopšteno posmatrano, visoko izraženo povjerenje građana i građanki Crne Gore u EU, se može strukturirati na dva nivoa povjerenja. Na prvom, koji izražava visoku, kvalifikovanu većinu i gotovo konsensualno prihvatanje nalaze se građani i građanke tri opštine: Pljevalja, Bijelog Polja i Nikšića. Na drugom, na kojem se povjerenje kreće između trećine i polovine ispitanih, odnosno gdje se radi o tek relativno većinskom opredjeljenju u prilog EU, su građani i građanke iz pet opština: Ulcinja, Cetinja, Budve i posebno Kolašina i Herceg Novog. Stanovnici i stanovnice Podgorice nalaze se između ove dvije grupe.

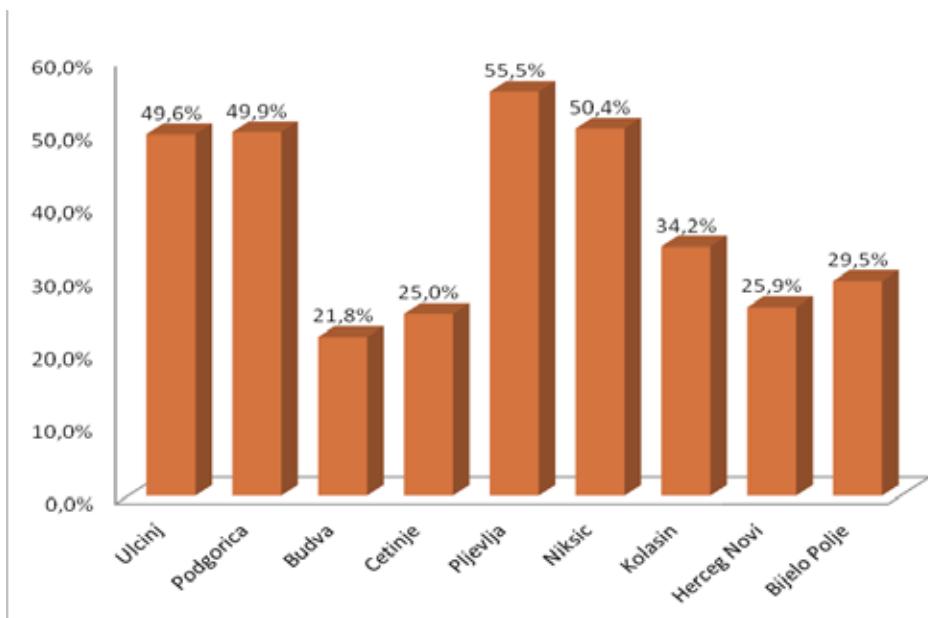
Grafikon broj 15: Povjerenje građana i građanki prema EU

Politika pristupanja NATO savezu ozbiljno dijeli građane i građanke Crne Gore. Sa izuzetkom Pljevalja, u kojima integracija Crne Gore u NATO savez ima podršku gotovo polovine građana i građanki, pretežni negativni stav prema NATO savezu može se grupisati na dva izražena nivoa. Prvi čine opštine sa jasnom anti – NATO većinom, u kojima udio pristalica ulaska u NATO ne prelazi trećinu ispitanika/ca. Radi se o građanima i građankama iz šest opština: Bijelog Polja, Nikšića, Kolašina i, posebno, Budve, Herceg Novog i Cetinja. Drugu, čine dvije opštine u kojima postoji tek relativna, kolebljiva i promjenljiva NATO većina: Ulcinj i Podgorica.

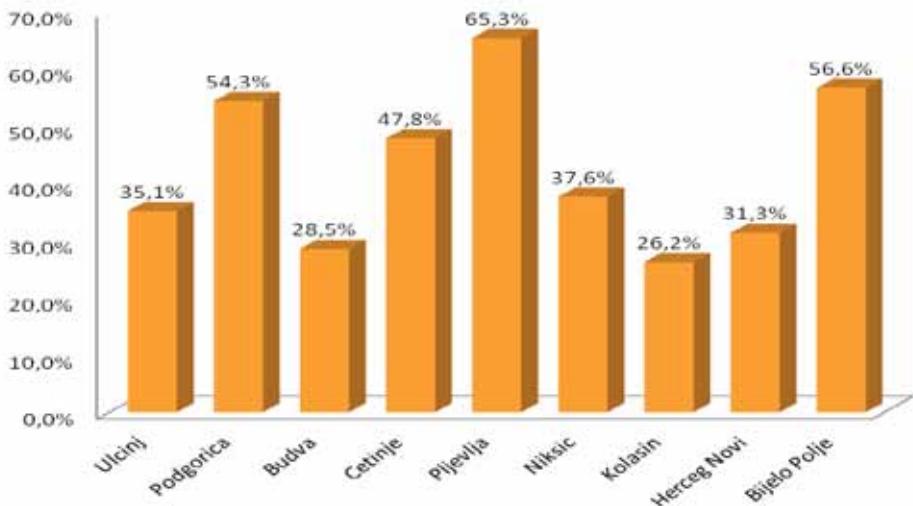
Grafikon broj 16: Povjerenje građana i građanki prema NATO savezu

Ujedinje nacije ne diferenciraju, u značajnijoj mjeri, građane i građanke Crne Gore. I u ovom primjeru, vidljiva je podjela opština unutar uzorka na dviye grupe. Prvu grupu sa jasnom podrškom oko polovine građana i građanki čine četiri opštine: Pljevlja, Nikšić, Podgorica i Ulcinj. Drugu grupu čine građani i građanke opština u kojima se povjerenje u UN kreće između trećine i petine građana i u nju spadaju stanovnici/e pet opština: Kolašina, Bijelog Polja, Herceg Novog i posebno „skeptičnih“ Cetinja i Budve.

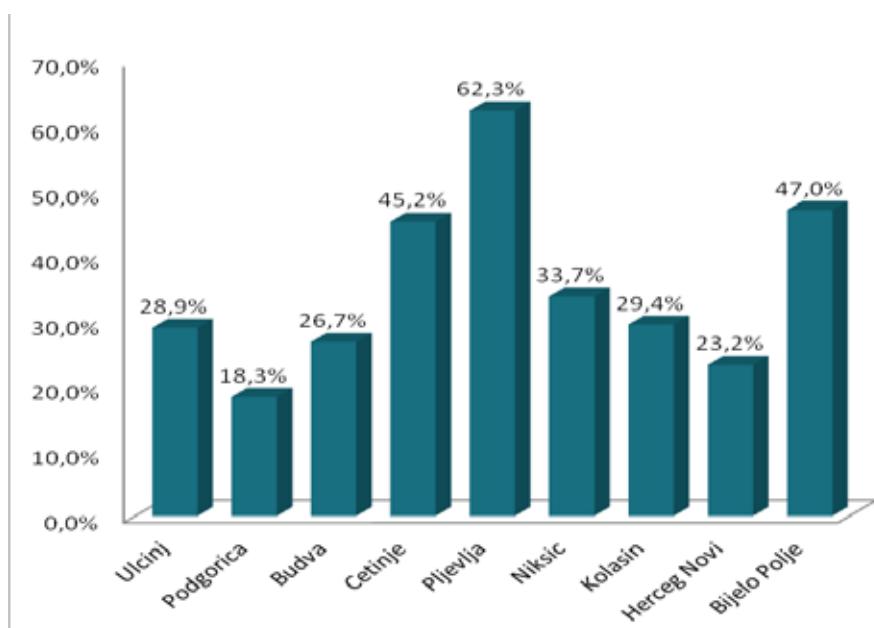
Grafikon broj 17: Povjerenje građana i građanki prema Ujedinjenim nacijama

Sa stanovišta povjerenja koje uživaju među sopstvenim sugrađanima gradonačelnici, u našem uzorku istraživanja, se mogu podijeliti u dvije grupe. U prvoj grupi su gradonačelnici koji uživaju jasnu, natpolovičnu podršku svojih građana i građanki. U ovu grupu spadaju gradonačelnici četiri grada: Pljevalja, Podgorice, Bijelog Polja i Cetinja. U drugoj grupi, sa relativnom podrškom između četvrtine i trećine građana i građanki nalaze se gradonačelnici ostalih pet gradova: Kolašina, Nikšića, Herceg Novog, Ulcinja i Budve.

Grafikon broj 18: Povjerenje građana i građanki prema gradonačelniku

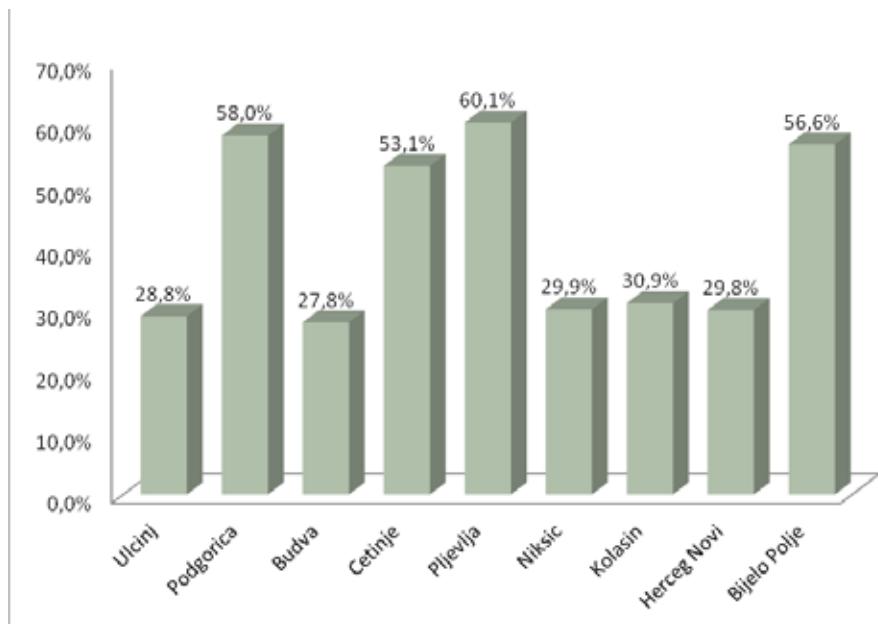
Kada je riječ o lokalnim parlamentima u Crnoj Gori, sa stanovišta (ne) posjedovanja legitimite od strane građana i građanki, opštine koje su ušle u uzorak mogu se podijeliti u dvije grupe. Prvu grupu čine opštine čiji parlamenti uživaju podršku, a njih čine Cetinje, Bijelo Polje i, posebno, Pljevlja. Drugu grupu čine opštine čiji parlamenti imaju problem sa kredibilitetom, odnosno u kojima parlamenti uživaju podršku tek između trećine i petine građana i građanki. U ovu grupu spadaju parlamenti Nikšića, Kolašina, Ulcinja, Budve i, posebno, Herceg Novog i Podgorice.

Grafikon broj 19: Povjerenje građana i građanki prema opštinskom parlamentu

U odnosu prema Vladi Crne Gore, opštine u uzorku i njihovi građani i građanke se mogu grupisati u tri, relativno jasno odijeljene grupe.

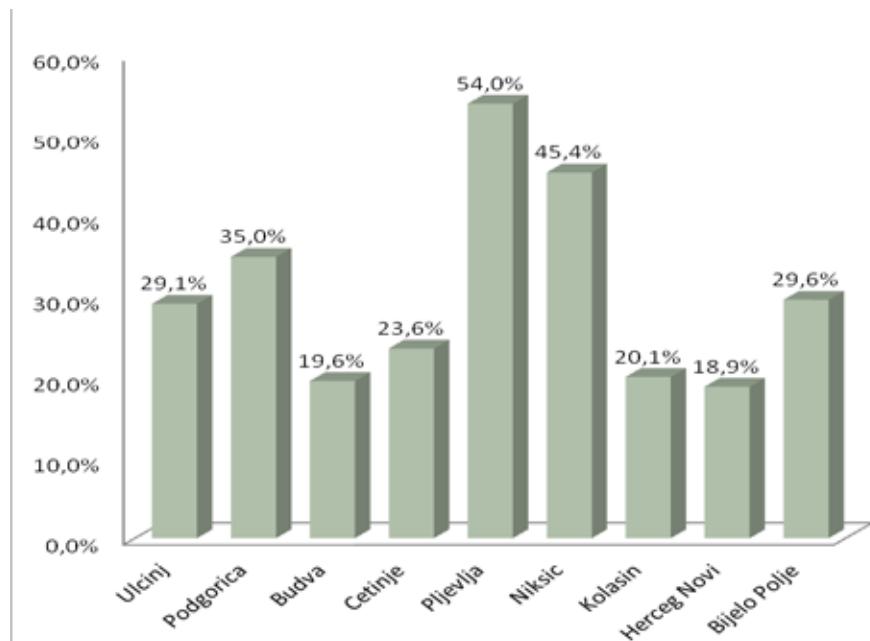
Prvu, sa jasnom, natpolovičnom podrškom Vladi čine tri opštine: Pljevlja, Bijelo Polje i Podgorica. Drugu, sa podrškom između trećine i polovine građana i građanki, odnosno sa relativnom ravnotežom povjerenja i nepovjerenja čine tri opštine: Cetinje, Nikšić i Ulcinj. Treću, sa podrškom manje od trećine građana čine, takođe, tri opštine: Herceg Novi, Budva i Kolašin.

Grafikon broj 20: Povjerenje građana i građanki prema Vladi Crne Gore

Političke partije uživaju, komparativno posmatrano, izuzetno visoko, natpolovično povjerenje među građanima i građankama Pljevalja, ali i Nikšića.

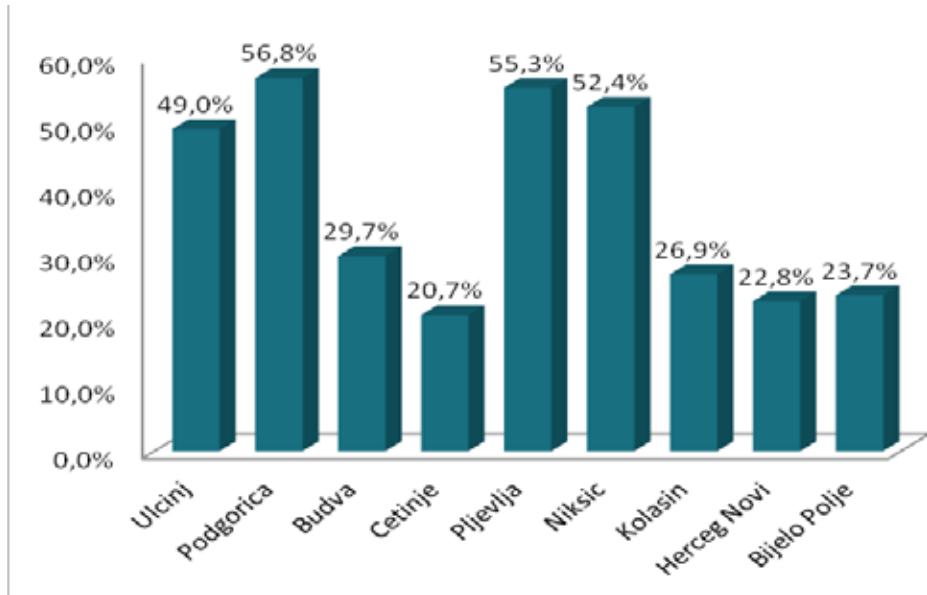
Povjerenje nešto iznad regionalnog prosjeka partije imaju i u Podgorici, Bijelom Polju i Ulcinju. Nisko povjerenje – povjerenje manje od četvrtine građana i građanki, partije uživaju u Cetinju, Kolašinu, Budvi i Herceg Novom.

Grafikon broj 21: Povjerenje građana i građanki prema političkim partijama

Prema nalazima ovog istraživanja, nevladine organizacije u cjelini su prepoznatljive i uticajne, odnosno uživaju natpolovičnu podršku u četiri grada: Podgorici, Pljevljima, Nikšiću, pa i Ulcinju.

Na drugoj strani nevladine organizacije uživaju podršku i povjerenje tek između trećine i petine građana i građanki u Budvi, Kolašinu, Bijelom Polju, Herceg Novom i Cetinju.

Grafikon broj 22: Povjerenje građana i građanki prema nevladinim organizacijama

Ako sve ispitivane relacije prema građanskim i političkim akterima analiziramo u ravni pojedinih opština «šampioni nepovjerenja» su anketirani stanovnici/e Kolašina i Herceg Novog, kojima se, uz izuzetak pozitivnog stava prema EU, UN, kao i NVO, pridružuju i građani i građanke Budve i Ulcinja. Kod građana i građanki Kolašina i Herceg Novog radi se o „grodzu nepovjerenja“ – situaciji u kojoj nijedna institucija i akter ne uživaju pretežno povjerenje. U Nikšiću samo su EU, kao i Vlada Crne Gore, NVO, pa i političke partije predmet pretežnog povjerenja. Nasuprot tome, u Bijelom Polju čak više od tri petine građana i građanki ne zna što da misli o političkim partijama i NVO, što zahtijeva posebnu analizu. U „plusu“ su gradonačelnik i lokalni parlament, ali i Vlada Crne Gore. I dok daleko najveće «pozitivno brojanje» ima EU, istovremeno NATO i UN su predmet pretežnog nepovjerenja. Cetinjani natpolovično povjerenje imaju samo u gradonačelnika, a relativno većinsku podršku imaju i lokalni parlament i Vlada Crne Gore. I u Podgorici natpolovičnu podršku podršku uživa gradonačelnik, a u stopu ga prate NVO, EU i Vlada Crne Gore. Na drugoj strani, najizrazitije i najšire distribuirano povjerenje izražavaju građanke i građani Pljevalja. Gotovo da postoji opšti konsenzus oko prihvatanja EU, pa i lokalnog parlamenta, gradonačelnika i Vlade Crne Gore. Natpolovičnu podršku imaju i NVO i političke partije, što je rijetkost u okruženju, kao i UN. U slučaju Pljevalja i NATO, uživa podršku, istina tek relativno većinsku.

Pitanje razloga (ne)povjerenja u aktere politike je složeno pitanje oko kojeg postoje brojne dileme i kontroverze. Isti fenomen neki istraživači vide kao posljedicu povjerenja, dok ga drugi interpretiraju kao uzrok koji dovodi do pojave povjerenja⁵.

⁵ To jedan autor primjećuje na primjeru relacije socijalnog kapitala i demokratije. „U proučavanju odnosa između socijalnog kapitala i demokratije uočava se problem otkrivanja uzroka i posljedice: s jedne strane vjeruje se da kultura povjerenja vodi razvoju demokratije, dok se s druge ističe da demokratija pozitivno djeluje na akumuliranje povjerenja.“ (Džunić, 2010: 318).

Dvije teorijske tradicije različito objašnjavaju porijeklo političkog povjerenja i daju različite perspektive razvoja povjerenja u demokratske institucije, njihov opstanak i efikasno djelovanje u postkomunističkim društвima. Radi se o kulturnom i o institucionalnom pristupu objašnjenju nastajanja povjerenja.

Kulturalni pristup prepostavlja da je povjerenje u političke institucije egzogeno. Prema njemu, povjerenje je dispozicija i ukorijenjeno je u vrijednosnim opredjeljenjima onih koji ispoljavaju povjerenje. Povjerenje u političke institucije tako proističe uglavnom izvan političke sfere, u dugotrajnim i ukorijenjenim vjerovanjima o ljudima, koja su zasnovana na kulturnim normama i prihvaćena kroz proces socijalizacije. *S kulturnog stanovišta, političko povjerenje je produžetak interpersonalnog povjerenja, naučenog u ranoj životnoj dobi i kasnije projektovanog na političke institucije, zbog čega određujuće utiče na mogućnosti institucionalne performanse.*

Nasuprot tome, *institucionalni pristup prepostavlja da je političko povjerenje politički endogeno zato što je rezultat političke i ekonomске performanse institucija i vlade, a ne iz ukorenjenih kulturnih normi.* Povjerenje u institucije je očekivano kad institucije djeluju zadovoljavajuće, ono je posljedica, a ne uzrok, institucionalne performanse. Povjerenje u institucije racionalno je utemeljeno, ono se nastavlja na građansku procjenu institucionalne performanse. Institucije koje djeluju dobro proizvode povjerenje, dok nepouzdane institucije proizvode skepticizam i nepovjerenje (Maldini, 2008: 11-12).

Nalazi brojnih istraživanja potvrđuju stav da su i *partijska identifikacija i bliskost strankama* najčešće osnovni faktor u procesu odlučivanja i pružanja povjerenja ne samo strankama i političkim institucijama nego, naravno u manjoj mjeri, i organizacijama civilnog društva, posebno onim usmjerenim na "svakodnevni" uticaj na politiku i promovisanje političkih vrijednosti.

Kada je o povjerenju riječ, veoma je relevantan i *odnos građana i građanki prema najbitnijim političkim pitanjima* kao što je recimo odnos prema evropskim integracijama Crne Gore. Na taj način dolazi se do podataka koji nagovještavaju raspoloženje birača na izborima. Dobijeni podaci, međutim, pokazuju da poboljšanje životnog standarda, ekonomski razvoj, smanjenje nezapošljenosti i korupcije i kriminaliteta predstavljaju najvažnija pitanja za građane i građanke Crne Gore. Prevazilaženje ili, pak, produbljavanje ovih problema, utiče u velikoj mjeri na stepen (ne)povjerenja građana i građanki prema političkim institucijama i akterima.

Pri tome, vjerovanje i sklonost građana i građanki da se u instituciji vidi osoba, a ne institucija kao takva i uopšte svojevrsna nemoć da se razdvoji institucija od osobe koja je vodi, u našem istraživanju najbolje se vidi na osnovu kretanja stepena povjerenja u instituciju gradonačelnika.

Načelno posmatrano, *tri grupe razloga: loše privredne vijesti, interni sukobi i lična ograničenja i propusti nosilaca vlasti vode gubitku povjerenja*. Dubinski niz razloga čini težina bremena naslijeda i njome uslovljena gorčina "tranzisionih lijekova"

Stompka navodi veći broj mogućih empirijskih pokazatelja nepovjerenja: *kockanje* - popularnost igara na sreću, pojava kazino lanaca; *širenje korupcije*, nepotizma, favorizovanja; *žudnja za paternalističkom njegom* - jak vladar i jednostavna rješenja ekonomskih problema, što sve otvara vrata za sve vrste populista i demagoga. Još uvijek postoje očekivanja tipična za stari režim - da je država odgovorna za sve aspekte ekonomskog i društvenog života i, stoga, bi trebalo da riješi sve naše problem, odnosno da država kao neka vrsta tutora brine o nama – "od kolijevke pa do groba". Možda najjači znak opštег nepovjerenja u održivost sopstvenog društva, jeste odluka da se emigrira. Fenomen srodnog emigraciji je povlačenje iz učešća u javnom životu (interna emigracija).

Primjera radi, gotovo endemski raširena korupcija je, po Rouz Ekerman, strategija preživljavanja u situaciji kada se u zvaničnike nema povjerenja i kada se zna da su nepošteni. Paradoksalno, duboko korumpirani režim obično funkcioniše u situaciji visokog stepena recipročnog povjerenja na bazi afekta. Pošto podmičivači i podmićeni rade van zakona, oni moraju imati povjerenja jedni u druge u cilju održavanja njihovih odnosa. Korumpirani funkcioner je nepouzdan i nepošteni zastupnik javnog interesa, ali pouzdan prijatelj i rođak. Veze mogu da pomognu ljudima u teškim periodima njihovog svakodnevnog života, ali ne mogu doprinijeti dugoročnim reformama državne uprave ili konsolidaciji demokratskih struktura (Rouz-Ekerman, 2001:48)

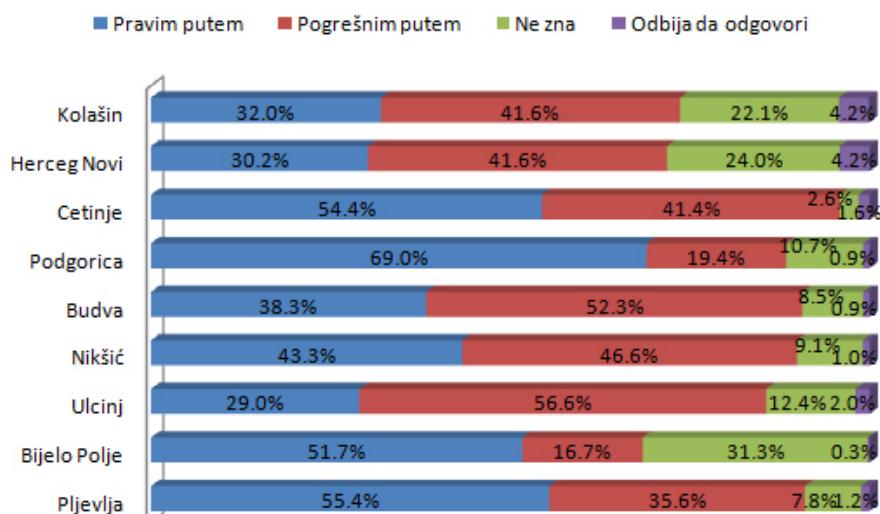
Na drugoj strani, Stompka navodi sedam kontekstualnih uslova za koje prepostavlja da mogu proizvesti generalizovano, difuzno povjerenje. Prvi uslov je *normativna sigurnost*, a njegova suprotnost - normativni haos ili anomija. Drugi uslov je *transparentnost* društvenih organizacija, a njegova suprotnost - neprozirnost i tajnost. Treći uslov je *stabilnost društvenog poretkaa*, a njegova suprotnost je fluidnost. Četvrti uslov je *odgovornost vlasti*, a njegova suprotnost – proizvoljnisti i neodgovornost. Peti uslov je donošenje (*ozakonjenje*) *prava i obaveza*, kao i njegova suprotnost - bespomoćnost. Šesti uslov je *izvršenje dužnosti i odgovornosti*, a suprotno - popustljivost. Sedmi, *ključni faktor je priznanje i očuvanje dostojanstva, integriteta i autonomije svakog člana društva*. (Sztompka, 1997: 12-13).

Ujedno, time se i formiraju ozbiljne prepostavke da se mogućim i operativnim učini bazični socijalni i politički konsenzus oko konstitucijskog, ustavnog opredjeljenja za Crnu Goru kao evropsku - modernu, pravnu, demokratsku i socijalno i ekološki odgovornu državu i društvo.

3. Aktivnosti i akteri na lokalnu - neophodan potencijal za proces evropskih integracija

Od posmatranih devet opština, optimizam preovladava u četiri (Cetinje, Podgorica, Bijelo Polje, Pljevlja), od kojih su najzadovoljniji izborom i realizacijom pravaca razvoja opštine stanovnici/e Podgorice.

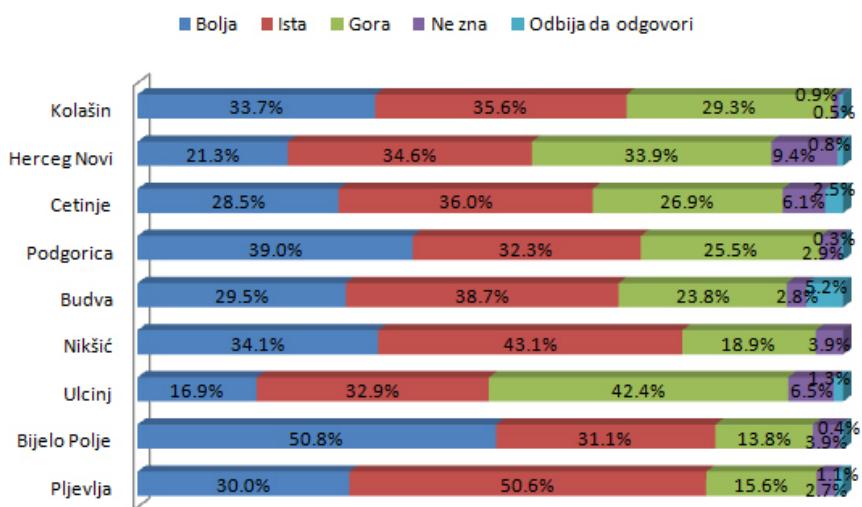

Grafikon broj 22: Kakvim putem je krenula Vaša opština?

Međutim, kada se postavi pitanje o ekonomskim očekivanjima, onda dolazimo do situacije da samo u Bijelom Polju većina građana i građanki očekuje da će im naredni period donijeti poboljšanje ekonomske situacije, što je i direktna posljedica zaustavljanja privrednog rasta, a bujanja globalne ekonomske krize.

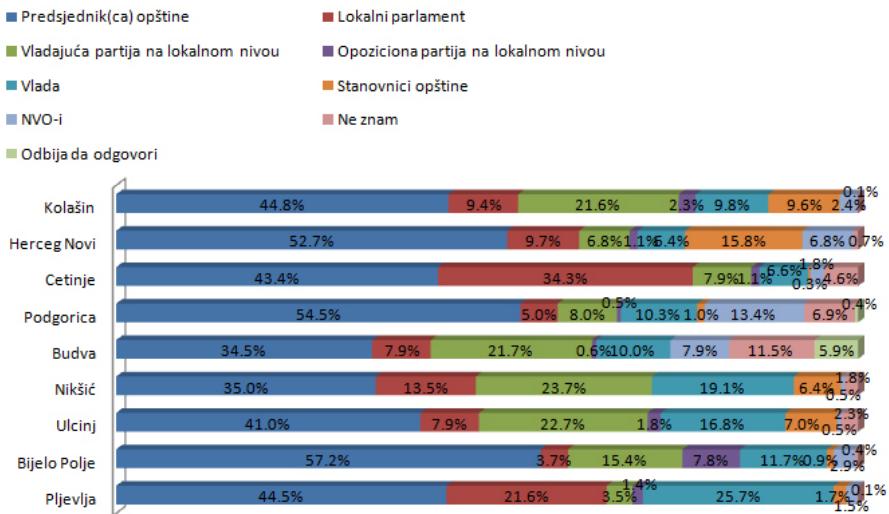
Ekonomski pesimizam je najviše izražen u Ulcinju, gdje 42% građana i građanki smatra da će u narednom periodu živjeti gore. Ovaj pesimizam, na momente sa primjesama apatije, uočen je u Ulcinju i tokom kvalitativnog istraživanja – fokus grupe. Fokus grupe su ukazale da je jedna od glavnih bojazni stanovnika/ca svih opština trenutni nivo i eventualni porast nezapošljenosti.

U gore pomenutoj, optimističkoj Podgorici gotovo 40% građana i građanki smatra da budućnost donosi pozitivniju ekonomsku mikroklimu na nivou sopstvenog domaćinstva. Ipak, u svim opština (preciznije, osim u Ulcinju), većina građana i građanki očekuje da neće živjeti gore nego sada.

Grafikon broj 23: Kakva će biti ekonomski situacija vaše porodice u narednom periodu?

Takozvani optimistični građani i građanke, odnosno oni koji smatraju da je njihova opština na ispravnom kolosjeku, pitani da definišu ključnog aktera za dobro stanje u svojoj opštini, navode u prvom redu predsjednika/cu, odnosno gradonačelnika, za kojima slijede lokalni parlament i vladajuće partije na lokalnom nivou. Kao jedan od tri ključna aktera na lokalnom nivou se ističe i Vlada u Kolašinu, Podgorici, Budvi, Bijelom Polju, a posebno se njen uticaj izdvaja u Pljevljima, Ulcinju i Nikšiću. Dakle, jedan dio glasača vladajućih partija u „opozicionim“ opština Ulcinj i Pljevlja upravo Vladu prepoznaće kao jednog od odgovornih aktera za dobro stanje u opštini. Građani i građanke Kolaša i Herceg Novog prepoznaju svoje sunarodnike, stanovnike/ce opštine, kao važnog aktera, dok se u Podgorici i Budvi doprinos stanovnika/ca prepoznaće kroz doprinos nevladinih organizacija.

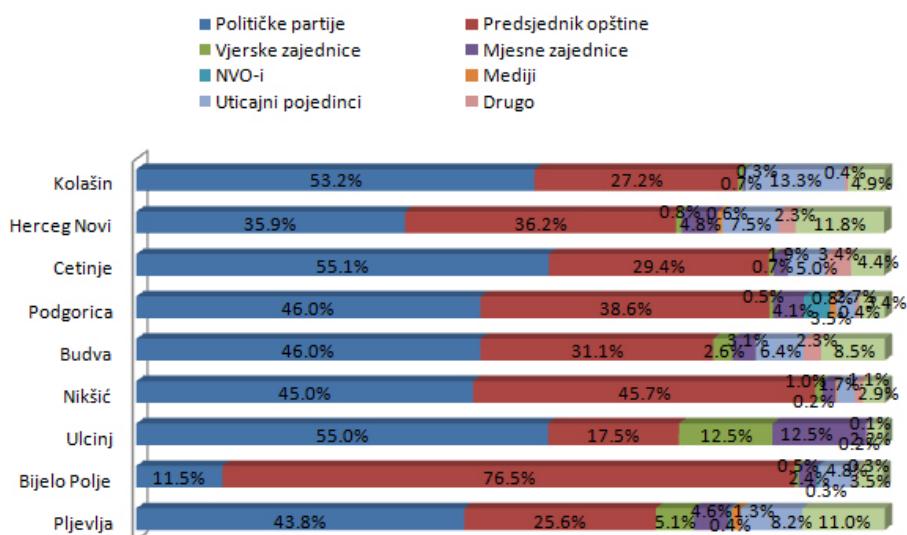
Grafikon broj 24: Ključni akteri na lokalnom nivou

Oni koji smatraju da opština, pak, ide pogrešnim putem, u odnosu na pojedinačne opštine imaju razuđeno mišljenje o ključnim nosiocima odgovornosti. U tom kontekstu, opštine možemo svrstati u dvije grupe.

U prvu grupu spadaju one opštine u kojima u vlasti na lokalnom nivou učestvuje Demokratska partija socijalista (DPS). I tu se izdvajaju dvije podgrupe. Prva, u koju spadaju Kolašin i Nikšić, u kojima nezadovoljni dio stanovnika/ca za loše stanje u opštini, prije svega, smatra odgovornim predsjednika/cu opštine i lokalni parlament. I, druga podgrupa, kojoj pripadaju Cetinje, Podgorica, Budva i Bijelo Polje u kojima se Vlada ili vladajuća partija, koja je ujedno i glavni konstituent Vlade, smatraju najodgovornijima za loše stanje u opštini. Treba napomenuti da je u Bijelom Polju najviše onih koji prstom upiru upravo u vladajuću partiju na lokalnom nivou.

U drugu grupu spadaju opštine u kojima nije vladajuća partija DPS, odnosno predstavlja je manji koalicioni partner (Ulcinj⁶). U Ulcinju i Herceg Novom većina smatra da ključna odgovornost leži u predsjedniku opštine, lokalnom parlamentu ili partiji koja ima većinu na lokalnom nivou. Međutim, u Pljevljima⁷ u kojima takođe, lokalnu vlast (većina u lokalnom parlamentu) ne vrši DPS, najveći je postotak onih koji za loše stanje u opštini krive Vladu.

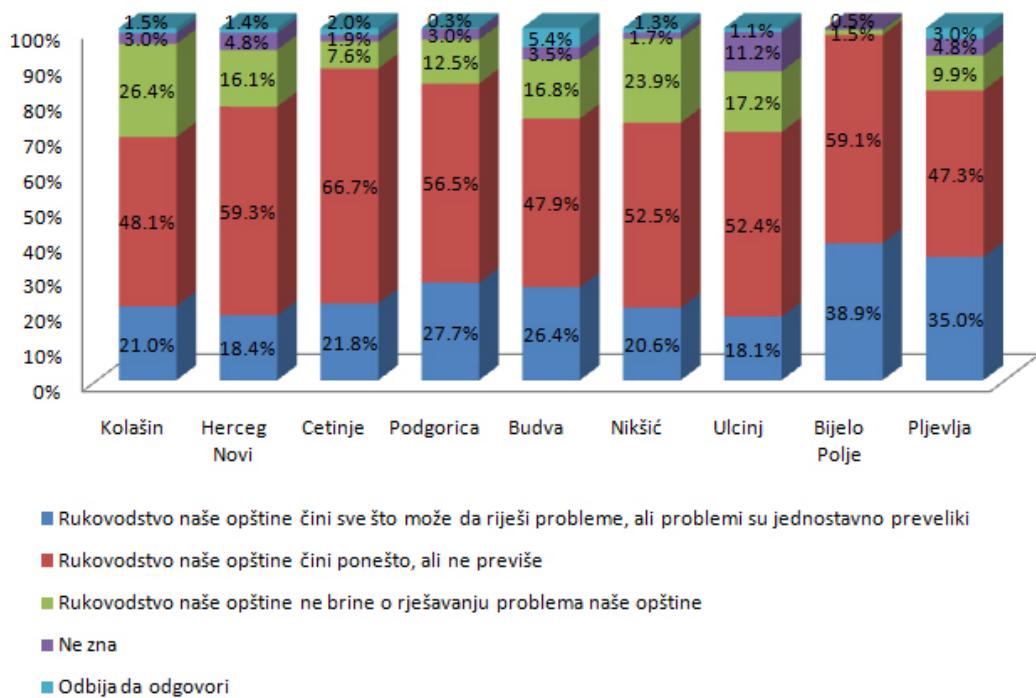
Prema tome, ključni akteri na lokalnom nivou su političke partije i predsjednici opština, što potvrđuje i sljedeći *grafikon broj 25*:

6 U vrijeme sprovođenja istraživanja, vlast je vršila koalicija DUA – DPS, koja je, prelaskom dijela odbornika DUA-e na stranu opozicije okupljene oko lokalne partije Forca, prestala da vrši vlast.

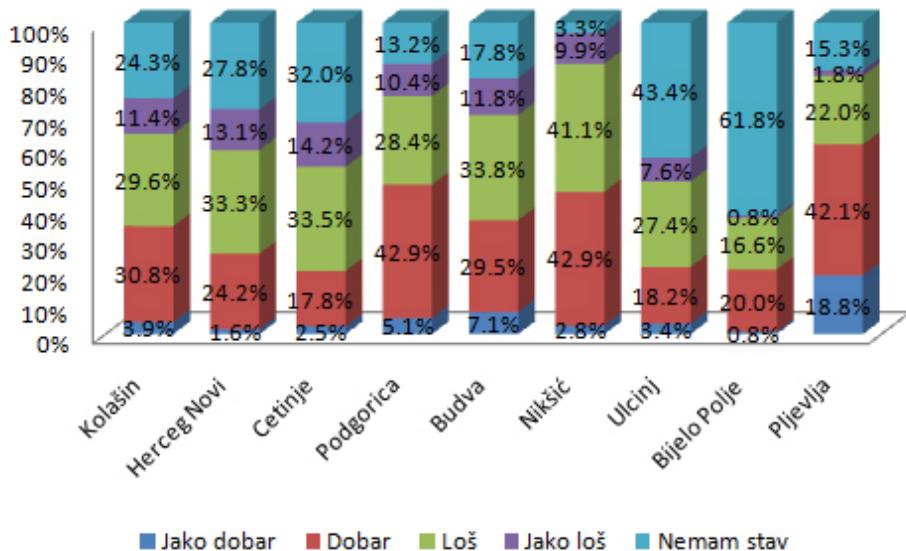
7 Zakon o lokalnoj samoupravi je promijenjen, tako da je tim promjenama bilo predviđeno i ukidanje neposrednih izbora za predsjednike opština. Predsjednici opština izabrani po starom zakonu su ispunili svoje mandate do kraja, da bi nakon toga njihovi nasljednici bili izabrani u Skupštini opštine. Na taj način, opozicija (na nacionalnom nivou) zadržavajući parlamentarnu većinu u lokalnom parlamentu, izabrala je novog predsjednika iz svojih redova. Tako je, završen period kohabitacije između, parlamentarne vlasti koju je vršila opozicija i predsjednika opštine, neposredno izabranog, koji je predstavnik DPS-a.

Kada ocjenjuju zalaganje opštinskih organa na rješavanju problema u opštini, odgovori su donekle homogeni, tako da je u svim opštinama najzastupljeniji odgovor da opštinski organi rade u korist građana i građanki, ali ne u dovoljno zadovoljavajućoj mjeri.

Grafikon broj 26: Zalaganje opštinskih organa

Kada je u pitanju transparentnost u radu organa lokalne samouprave, zadovoljna većina se prepoznaće jedino u Pljevljima, dok se među ostalim opštinama po stepenu zadovoljstva izdvajaju još i Podgorica i Nikšić. Ovaj rezultat ukršten sa podacima iz fokus grupa ukazuje da je opravdano uzeti Pljevlja kao primjer dobre prakse kad je riječ o komunikaciji organa lokalne samouprave sa svojim građanima i građankama.

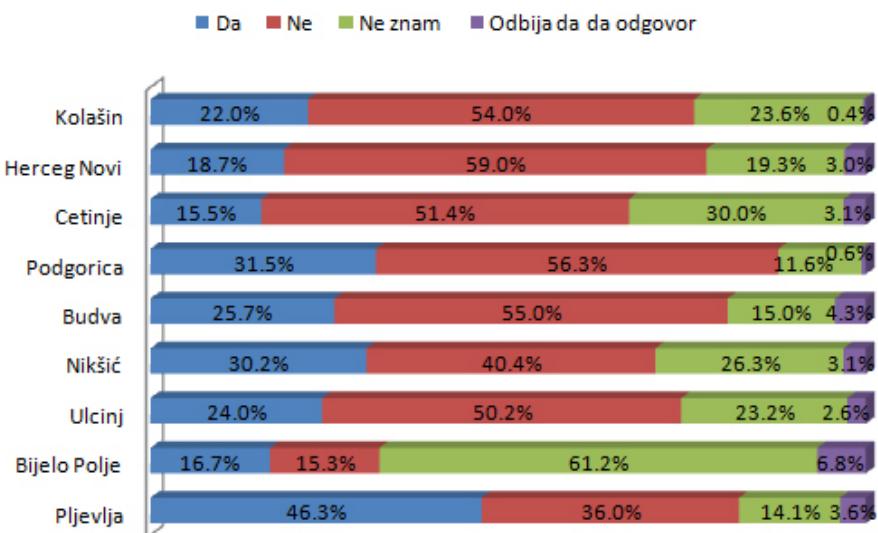
Grafikon broj 27: Transparentnost rada opštinskih organa

U slučaju predsjednika opštine, anketirani građani i građanke njegov rad ocjenjuju za koji procenat javnijim od rada lokalnog parlamenta.

Slično kao u prethodnim kategorijama, samo je u Nikšiću, Podgorici i Pljevljima više građana i građanki koji su zadovoljni radom lokalne samouprave u odnosu na one koji nijesu.

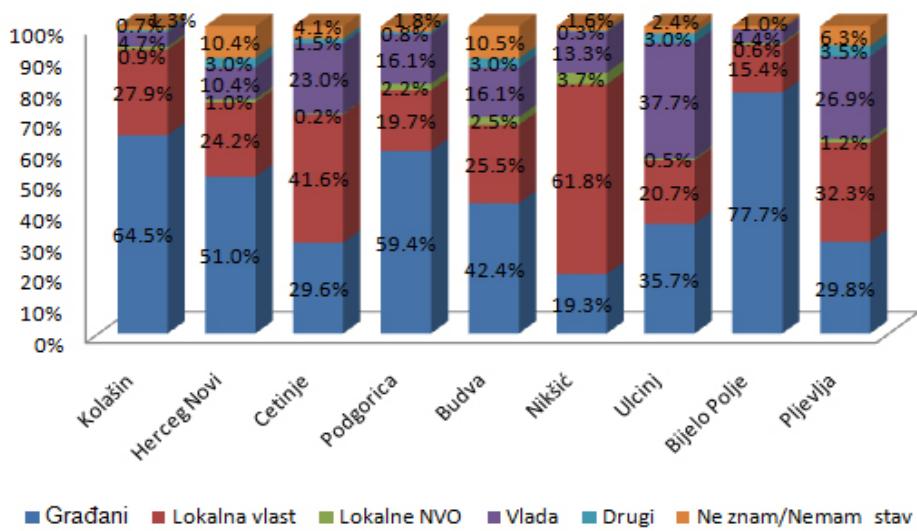
O radu organa lokalne samouprave građani se informišu preko medija, u prvom redu novina, televizije, zatim radija.

Na osnovu rezultata istraživanja, može se izvesti zaključak da je lokalna samouprava uglavnom politizovana i nedovoljno transparentna u radu, pa prema toma građani i građanke smatraju da nema jednakog tretmana u opštinama.

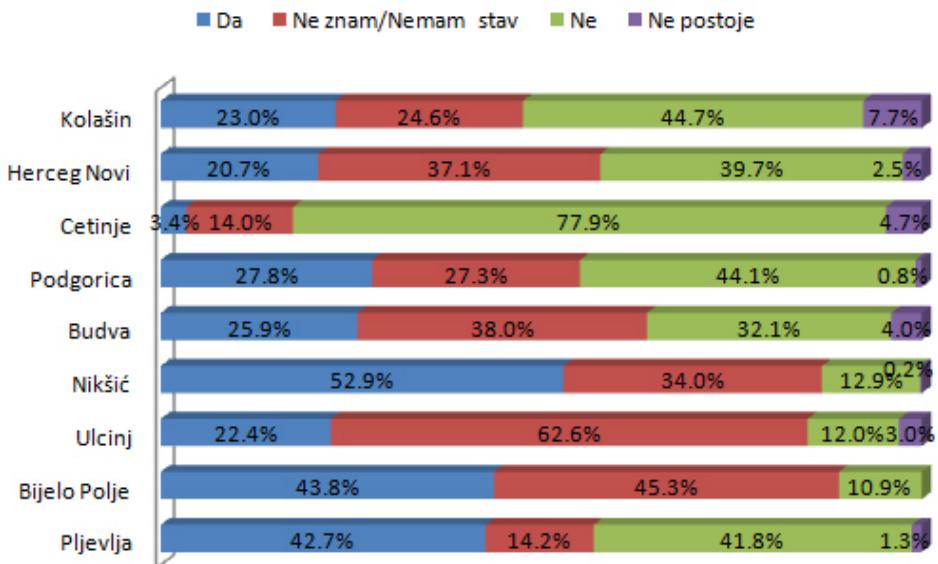
Grafikon broj 28: Da li organi lokalne samouprave u vršenju svojih poslova jednako postupaju prema svim građanima i građankama lokalne zajednice?

Kad je u pitanju odgovornost za pokretanje inicijativa i dizajniranje promjena u većini opština građani i građanke ne vjeruju da to može uraditi bilo ko bolje od njih samih. Samo u Nikšiću, Pljevljima i Cetinju odgovornost se traži u organima lokalne samouprave.

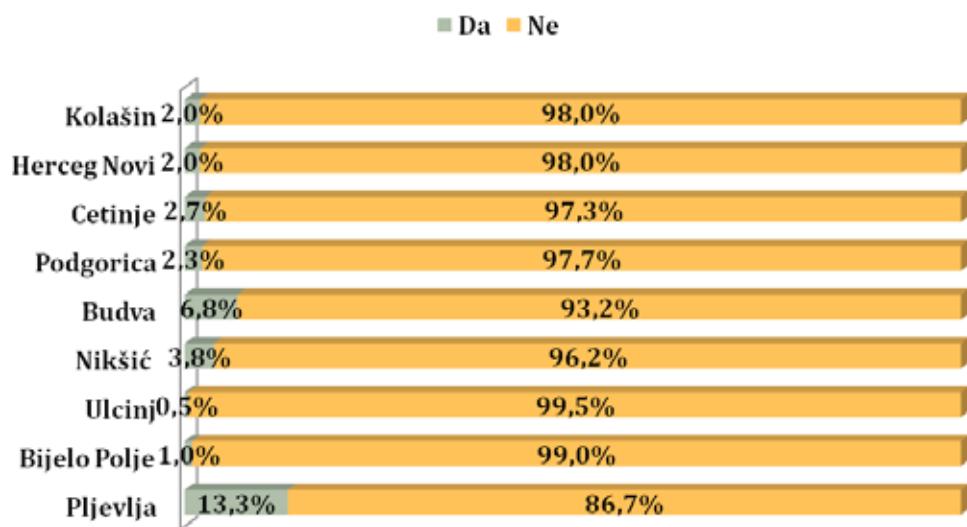
Grafikon broj 29: Ko treba da bude ključni pokretač društvenih aktivnosti vezanih za rješavanje problema u Vašoj opštini?

Mjesne zajednice predstavljaju jedan od zakonom prepoznatih oblika participacije građana i građanki na lokalnom nivou. U Nikšiću, Bijelom Polju i Pljevljima je njihova funkcionalnost veoma dobro ocijenjena, dok su najmanje aktivnim ocijenjene mjesne zajednice na Cetinju.

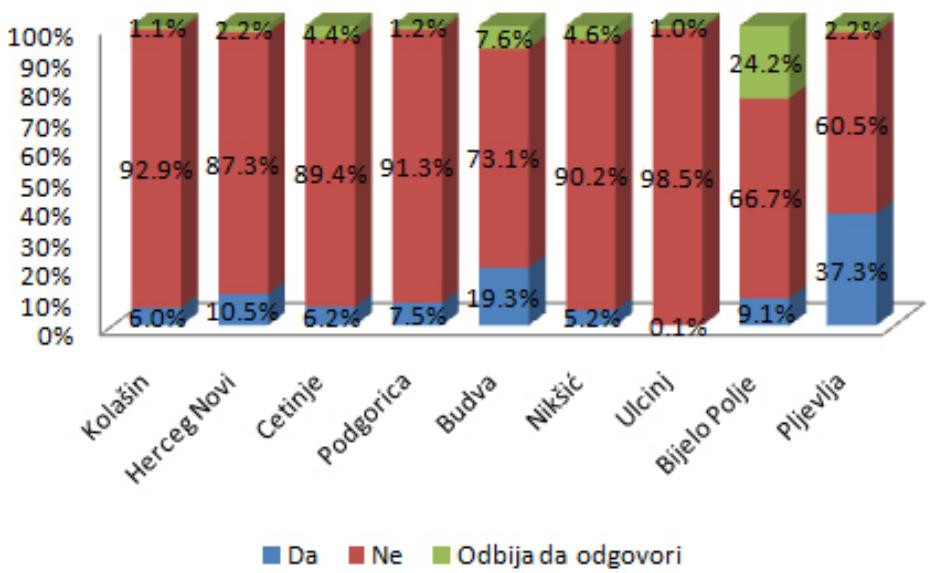
Grafikon broj 30: Aktivnost mjesnih zajednica

Većina opština dosta dobro ocjenjuje nivo podrške koju opštine daju nevladinim organizacijama i mjesnim zajednicama. Međutim, veoma je mali broj onih koji su aktivni u nekoj nevladinoj organizaciji, sa izuzetkom Pljevalja gdje je svaki sedmi stanovnik stariji od 18 godina član neke NVO.

Grafikon broj 31: Članstvo u nevladinim organizacijama

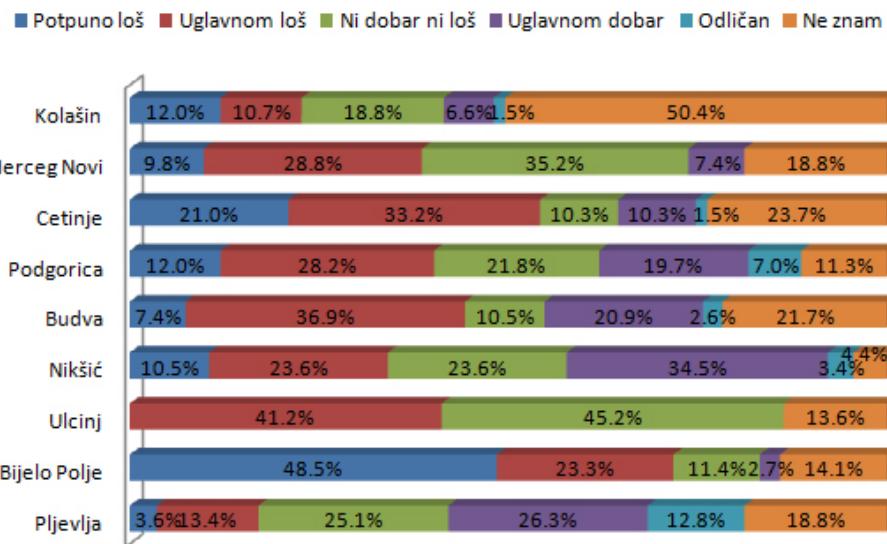
Većina građana i građanki nijesu koristili niti jedan mehanizam prepoznat Zakonom o lokalnoj samoupravi kojim se pospješuje aktivno građanstvo, odnosno participacija građana i građanki u donošenju odluka. Međutim, u Bijelom Polju i Herceg Novom je svaki deseti, u Budvi svaki peti, a u Pljevljima čak svaki treći stanovnik uzeo učešće u pokretanju inicijative/građanske inicijative, zboru građana ili javnoj raspravi na lokalnom nivou.

Grafikon broj 32: Aktivnost građana i građanki u pokretanju inicijativa

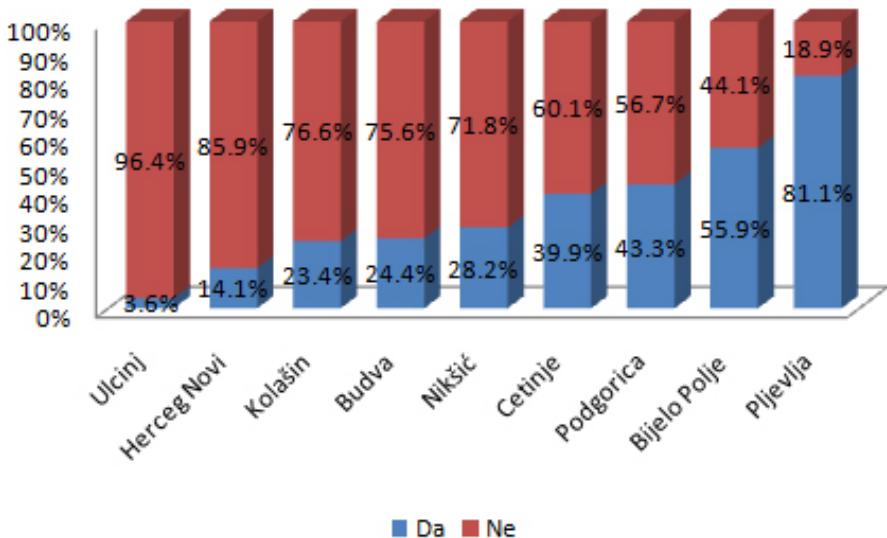
U odnosu na rezultate našeg istraživanja može se izvesti i zaključak da u svim opština postoje već izgrađena javno-privatna partnerstva ili potencijal za dalje stvaranje i produbljivanje tih partnerstava.

Kada govorimo o kvalitetu rada opštinskih administracija u procesu evropskih integracija, oni građani i građanke koji su upoznati sa njihovim radom, su prilično kritični. Najkritičniji su, ipak, građani i građane Bijelog Polja i Cetinja, pa zatim Podgorice.

Grafikon broj 33: Ocjena rada opštinskih organa u procesu evropskih integracija

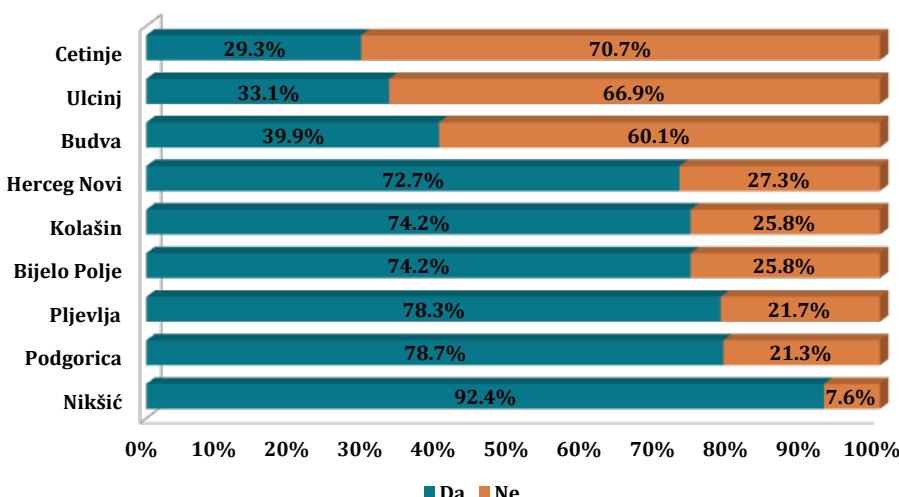
Kada je riječ o prepoznatim projektima koji se realizuju uz podršku Evropske unije primjetno je postojanje tri grupe opština prema odgovorima građana i građanki: prva grupa, u okviru koje su građani i građanke veoma dobro upoznati (Pljevlja i Bijelo Polje); druga, gdje su osrednje informisani (Podgorica, Nikšić, Cetinje, Budva i Kolašin); i posljednja grupa, gdje građani i građanke nijesu baš upoznati da se realizuju projekti finansirani od strane Evropske unije u njihovoj opštini.

Grafikon 34: Vidljivost projekata finansiranih iz EU fondova u opštinama

Treba imati u vidu da tokom obrade nalaza istraživanja nijesmo imali uvid u to koliko se stvarno realizuje projekata uz podršku EU, te ovaj podatak treba analizirati uz informaciju o stvarno realizovanim, odnosno o projektima u realizaciji u svakoj pojedinačnoj opštini.

Kada je riječ o značaju tih projekata, Pljevlja i Bijelo Polje prednjače u odnosu na odgovore ispitanika/ca u drugim opštinama. Ispitanici/e su veoma pozitivni o projektima u ovim opštinama, a Pljevlja se dodatno posebno izdvajaju. U kvalitativnom istraživanju, u fokus grupama, ispitanici/e diskusije održane u Pljevljima su jedini imali precizne informacije o aktivnostima lokalne samouprave na polju evropskih integracija, korišćenja pretpristupnih fondova i projekata koji se realizuju i finansiraju iz tih sredstava. Opština Pljevlja je formirala Službu za evropske integracije i razvoj i jedna je od rijetkih opština u Crnoj Gori koja veoma uspešno koristi evropske fondove za razvoj. Takođe, postoje i NVO koje imaju uspešne projekte na programima prekogranične saradnje sa Srbijom.

Grafikon 35: Pozitivan uticaj projekata finansiranih iz EU fondova u opštinama

Kada je riječ o spremnosti aktera na lokalnom nivou da se uključe u proces evropskih integracija, podaci u Bijelom Polju i dalje upućuju na visok stepen

optimizma, te procjenu sopstvenih resursa kao dobro pripremljenih za proces evropskih integracija. Kao najspremniji akteri prepoznaju se građani i građanke, ali i lokalni preduzetnici.

U Herceg Novom ocjenjuju da je Vlada najspremnija, a najmanje spremni građani i građanke, što ukazuje na potrebu za intezivnijom komunikacijom sa lokalnim stanovništvom.

U Kolašinu, kvalifikovana većina nikome ne daje prolaznu ocjenu. Za veoma nespremne, Kolašinci smatraju građane i građanke i lokalne preduzetnike.

U Nikšiću smatraju da je Vlada djelimično ili potpuno spremna dok građani i građanke, lokalni preduzetnici/e, lokalna samouprava, pa ni same nevladine organizacije još uvijek nijesu.

I u Pljevljima se smatra da je Vlada spremna da se uključi, gotovo polovina građana i građanki vjeruje da su to i nevladine organizacije, dok građani i građanke cijene da oni samo još uvijek nijesu u dovoljnoj mjeri pripremljeni za proces.

Građani i građanke Ulcinja niti jednog društvenog aktera nijesu prepoznali kao iole spremnog da se aktivno uključi. Ocjene su prilično ujednačene, a izdvajaja se izuzetno niska pravelance odgovora „u potpunosti spremni“.

U Podgorici se prepoznaju Vlada i nevladine organizacije kao motivisani akteri koji se uključuju u proces. I na Cetinju jedino spremnom smatraju Vladu, dok se najmanje spremnima vide lokalni privrednici.

Budvani su, u odnosu na sve aktere, stava da postoji prostor da se dokazuje motivisanost, izgrade kapaciteti, te poveća i stepen uključenosti svih. U ovoj opštini stavovi su se gotovo ravnomjerno rasporedili u kategorije „djelimično spremnih“ i „djelimično nespremnih“.

*dr Zoran Stoiljković
profesor na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu
mr Zlatko Vujović
predsjednik Upravnog odbora Centra za monitorig
Daliborka Uljarević
izvršna direktorka Centra za građansko obrazovanje*

Preporučena literatura:

Narayan, Deepa. 1999. Bonds and Bridges: Social Capital And Poverty. World Bank <http://info.worldbank.org/etools/docs/library/9747/narayan.pdf>

Nixon, Nikola i drugi. 2009. Veze među nama: Društveni kapital u Bosni i Hercegovini - Izvještaj o humanom razvoju za Bosnu i Hercegovinu 2009. Razvojni program Ujedinjenih nacija (Offe, Claus. 1999. „How Can We Trust Our Fellow Citizens?“ In: Warren, Mark E. (ed.), Democracy and Trust. Cambridge: Cambridge University Press.

Claus Offe, Claus, 1999, Modernost i država, Filip Višnjić, Beograd

Putnam, Robert D. 2008. Kuglati sam: slom i obnova američke zajednice. Novi Sad: Meditarran Publishing.

Putnam, Robert D. 2003. Kako demokraciju učiniti djelotvornom: Civilne tradicije u modernoj Italiji. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

Rose Ackerman, Susan. 2001. Trust, Honesty, and Corruption: Theories and Survey Evidence from Post-Socialist Societies - <http://www.colbud.hu/honesty-trust/rose/pub01.PDF>

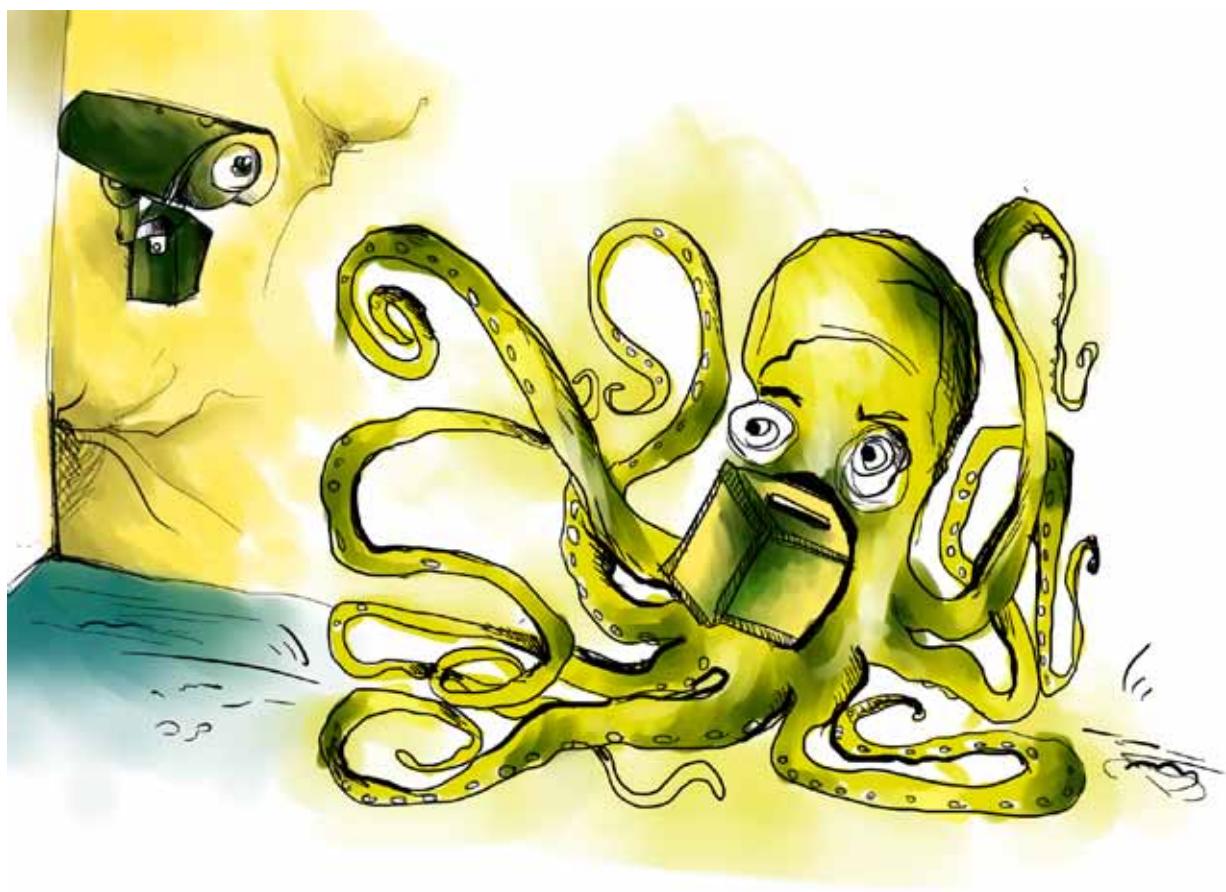
Stojiljković, Zoran i drugi (2011) Političko grupisanje u Evropi, KAS, Beograd

Vujčić, Vladimir (2001) Politička znanost i političko obrazovanje, Politička misao, Vol. XXXVIII, br. 1

Srećko Mihailović, Zoran Stojiljković, Đorđe Vuković, Dragan Popadić, Zoran Lučić, Marko Blagojević, Miloš Mojsilović i Marko Ivković, *Izgradnja proevropske demokratske kulture kroz jačanje kapaciteta kreatora javnog mnenja*, CeSID, Beograd, 2006.

Srećko Mihailović, Zoran Stojiljković, Đorđe Vuković i Miloš Mojsilović, *Identifikacijom problema do njihovog rešenja – jačanje kapaciteta javnih institucija za prevenciju potencijalnih sukoba*, CeSID, Beograd, 2007.

Srećko Mihailović i drugi, Vrednosti i identiteti građana Srbije u kontekstu evropskih integracija, 1, 2 i 3 - oktobar 2009 - februar 2010.

Nalazi fokus grupa u devet crnogorskih opština

Metodologija

Nakon sprovedenog terenskog istraživanja, organizovano je i devet fokus grupa - u Herceg Novom, Budvi, Ulcinju, Cetinju, Podgorici, Nikšiću, Kolašinu, Bijelom Polju i Pljevljima - radi dublje analize i provjere podataka dobijenih terenskim istraživanjem. Fokus diskusije trajale su, u prosjeku, od 1h do 2h, u prostorijama koje su za ovu priliku bile posebno iznajmljene, a vodio ih je moderator, koristeći se standardizovanim vodičem, uz uzimanje bilješki od strane asistenta.

Dužina diskusija razlikovala se od grupe do grupe, zbog različite strukture učesnika/ca i njihovih interesa za određenu problematiku. Prilikom odabira učesnika/ca, vodilo se računa o polnoj jednakosti, kao i heterogenosti po drugim osnovama. Mišljenja i rezultate navedene u ovom izvještaju treba posmatrati kao pogled ispitivanih sagovornika/ca, ali i značajnog broja njihovih sugrađana. Učešće sagovornika/ca bilo je na dobrovoljnoj osnovi, a jasno im je objašnjena svrha projekta i priroda istraživanja kako bi se osigurala puna svijest o tome što se od njih očekuje i na koji način će biti korišćeni nalazi istraživanja. Razgovori su snimljeni, a snimci, kao i bilješke, namijenjeni su isključivo za analizu i ne mogu biti korišteni ni u kakve druge svrhe. Ovaj izvještaj daje kratak osvrt pojedinačno po opštinama, a sačinjen je na osnovu snimaka i bilježaka sa fokus grupa.

Cetinje

Fokus grupa sprovedena na Cetinju imala je osam učesnika, od čega tri žene i pet muškaraca, starosne dobi od 20 do 55 godina.

Među ispitanicima preovlađuje pesimistički stav po pitanju životnog standarda i situacije na lokalnom nivou.

“Loše, jako, jako loše. “Obod” ne radi, “Košuta” je zatvorena, sve je stalo. Ekonomija je uništena, privreda, sve.” (žena, nezapošljena)

“Omladina je najviše pogodjena. Velika nezapošljenost i odsustvo mogućnosti za mlade na Cetinju, dovodi do velike asocijalnosti i destruktivnosti, pa i samodestruktivnosti mladih.” (žena, zapošljena)

Među najodgovornima za tako loše stanje na lokalnom nivou, kao i uopšte u državi, ispitanici/e prepoznaju one koji su vodili politiku u zemlji posljednjih 20 godina, ali istovremeno uočavaju i problem centralizovane vlasti i nedostatak autonomije lokalnih samouprava u donošenju odluka.

“Politika, što lokalna, što državna zadnjih 20 godina je jedini krivac za ovakvu situaciju.” (žena, nezapošljena)

“Ne znam koliko je lokalna samouprava odgovorna, jer je opšte poznato da oni dobijaju instrukcije od vrha.” (muškarac, zapošljjen)

Pesimizam preovladava i kad je riječ o očekivanjima o budućnosti. Selektivna primjena postojećih pravnih propisa, kao i nejednakost građana i građanki pred zakonom, se vide kao ključne prepreke u uspostavljanju pravne države a izražena je i sumnja u valjanu primjenu zakona koje će Crna Gora uvesti pri usaglašavanju sa sistemom EU.

“Uvodiće se novi zakoni, ali ih niko neće poštovati, kao ni do sad. Imamo mi dobre zakone i danas, problem je kako se sprovode.” (žena, zapošljena)

“Ne očekujem nikakve značajne promjene. Čisto da nam malo zamažu oči, a oni će nastaviti po starom. Dok se i vlast i opozicija ne promjene iz korijena, ne očekujem nikakve promjene.” (muškarac, student)

Primarne asocijacije ispitanika/ca o EU, vezuju se za mir, stabilnost, odlazak iz Crne Gore, nove prilike i mogućnosti zapošljavanja za mlade,

slobodu putovanja, kvalitetnije obrazovanje, pravnu državu i demokratiju. Generalno, preovladava pozitivan stav i očekivanja da EU može poboljšati društveni standard, mada se ispitanici/e pribjavaju i negativnih posljedica, a posebno gubljenja nacionalnog identiteta.

“Na EU me prvo asocira bolja socijalna zaštita. Viši životni standard za sve nas”
(žena, zapošljena)

“Slobodan vizni režim, putovanja. Ali, ne znam hoćemo li imati para za ta putovanja, pa nam je sve isto.” (žena, student)

“Smrt. Svaka unija guši individualnost. Crna Gora kao mala država će izgubiti svoj identitet. Prihvatiće evropske propise i zakone, koji ne znam uklapaju li se u crnogorski mentalitet. Ne može se jedan prosječni Crnogorac poredit sa jednim prosječnim Njemcem. Ako smo mi navikli svaki dan da se probudimo, pijemo kafu, čitamo novine, kako ćeš se navići na nova pravila? Ne mogu radit’ toliko.”
(muškarac, student)

Učesnici/e, takođe, smatraju da životni standard u Crnoj Gori omogućava tek nekolicini putovanja i boravak u inostranstvu, dok je za ostale to luksuz. Većina ispitanika/ca nije putovala niti boravila u EU, izuzev kratkog organizovanog odlaska na ekskurzije u srednjoj školi. Situacija nije puno bolja ni kada se putovanja odnose na region. Pozitivna očekivanja od ulaska u EU se odnose na postizanje višeg životnog standarda, kao i većih mogućnosti za zapošljavanje. Dio ispitanika/ca je, pak, izrazio sumnju da će narastajući broj visokoškolaca naći adekvatno zapošljenje i u Uniji.

“Sad svaka šuša i svako selo imaju fakultet. Svi su pravnici i ekonomisti. Svi hoće da završavaju fakultete, niko neće da radi poslove sa stručnom školom. Niko neće da bude moler, kuvar... A to ne može tako... De će svi ti ljudi da rade? Magistara i doktora nauka koliko hoćeš, a izađu s fakulteta i manje znaju nego poslije srednje škole” (muškarac, student)

Učesnike/ce ne zanima posebno EU niti integracioni procesi Crne Gore, iako su se istakli mlađi pojedinci, koji su raspolagali značajnim informacijama u toj oblasti i pokazali kritički stav prema prilikama u Evropi. Nezainteresovanost se u grupi opravdava nedostatkom slobodnog vremena uslijed briga i problema koje stvara svakodnevica. Ipak, gotovo svi učesnici/e

su izrazili želju da budu više informisani o članstvu u Uniji.

“Čuo sam za neke politike u oblasti poljoprivrede, neke ograničavajuće mjere za proizvođače, ali ne znam ništa precizno.” (muškarac, student)

“Ja ne znam, ali bih volio da znam više, da nam kažu što su tačno naša prava, ali i obaveze koje proističu iz članstva. Na medijima samo prenose lijepo strane, zašto ne prikažu i one negativne strane za nas građane.” (muškarac, zapošljen)

“Ljudi se o svojim problemima zabavili. Svi znamo, vode se pregovori, ali oćemo li ući za 5 za 10 godina, mislim da to prosječnog građanina ne zanima.” (žena, nezapošljena)

Ispitanicima su mediji primarni izvor informacija o procesima evropskih integracija u Crnoj Gori, i to elektronski, a potom i štampani. No, istovremeno su ispoljili visok stepen nepovjerenja u tačnost informacija koje se plasiraju u javnosti, opisujući medijsko izvještavanje kao skromno, nedovoljno interesantno i često politički obojeno. Obrazovne emisije, kvalitetnog sadržaja, po njima, bi uticale na bolju informisanost građana i građanki i jačanje njihovog učešća u društvu.

Problem korupcije na svim društvenim nivoima vide kao ključnu prepreku evropskim integracijama, a organizovani kriminal i same predvodnike integracionih procesa u Crnoj Gori kao kamen spoticanja tih istih procesa.

“Korupcija je velika, i ima je svude. Dok se ne izborimo sa njom i ovim organizovanim kriminalom, nećemo ući u Evropu.” (žena, nezapošljena)

“Prepreka su oni što nas vode tamo” (žena, student)

Učesnici/e nijesu prepoznali nijednu aktivnost lokalne samouprave u oblasti evropskih integracija niti su čuli za korišćenje EU fondova i realizaciju evropskih projekata.

“Ja da znam, ne rade ništa po tom pitanju.” (žena, nezapošljena)

“Moraju postojat’, sigurno imaju neke kampanje, i imaju budžet za to, ali nemamo nikakva sredstva informisanja na lokalnom nivou, i onda možda mi ne znamo.” (muškarac, nezapošljen)

Budva

Fokus grupe sprovedena u Budvi imala je osam učesnika/ca, od čega šest žena i dva muškaraca, starosne dobi od 20 do 55 godina.

Svi ispitanici/e su iskazali nezadovoljstvo trenutnim životnim standardom, ali i istovremeni umjereni optimizam da bi u budućnosti stvari mogle da se poboljšaju. Kao glavne krvice za situaciju u gradu i zemlji naveli su narod i društvo u cjelini, što upućuje na zrelost kritičkog razmišljanja o podijeljenoj društvenoj odgovornosti. Prepoznaje se teret veće odgovornosti onih koji su na čelu države.

“Velika je nesigurnost, i svakog dana je sve gore i gore. Umjesto da idemo ka nečemu boljem, mi stojimo u mjestu i tonemo još dublje.” (žena, zapošljena)

“Po mom mišljenju krivo je društvo, kriv je narod koji dozvoljava da se sistem ovako odnosi prema njemu. Srednja klasa je nestala, postoji samo enormno bogata manjina i većina koja je na ivici siromaštva. To nam je donijela tranzicija i oni koji su je predvodili.” (žena, zapošljena)

“Mi smo krivi, jer smo svjesno ili nesvjesno prihvatili ono što nam se serviralo.” (žena, nezapošljena)

Očekivanja od ulaska Crne Gore u EU su mješovita. Pozitivna očekivanja se, uglavnom, odnose na dostizanje standarda u uređenju pravnog sistema, kao i višeg životnog standarda i ponovnog uspostavljanja sistema vrijednosti koji cijeni znanje i struku, umjesto porodičnih i rodbinskih veza na čijem temelju se zasniva trenutni.

“Iskreno se nadam da će biti bolje ulaskom u EU. Očekujem da ćemo imati poštovanje zakona i uveden minimum standarda za uređeno društvo i uređenu državu.” (žena, zapošljena)

“Ja očekujem viši standard i više plate kad uđemo u Evropsku uniju.” (žena, zapošljena)

“Naš sistem ne cijeni one koji to zaslužuju na temelju njihovog znanja i sposobnosti. Nego se protežiraju uvijek nečiji, imaju najbolje poslove i najbolje pozicije. Dok se to ne promijeni neće biti napretka.” (žena, nezapošljena)

Asocijacije učesnika/ca na EU su više pozitivne nego negativne, i pojavljuju

se kao nada u bolje sjutra. Primarno se vezuju za poštovanje zakona i uspostavljanje pravne države. Ulazak Crne Gore u EU je podržala velika većina učesnika/ca, navodeći da će nam ona donijeti stabilnost i sigurnost. Istovremeno, iznijete su i rezerve prema stavu da će ulaskom u Uniju preko noći sve postati bolje.

“Ja podržavam ako bi se nešto promijenilo na bolje. Ali, bilo bi dobro da zadržimo to pravo veta, ako nam se ne dopada, poslije godinu dana da možemo da kažemo idemo mi svojim putem.” (muškarac, zapošljen)

“Ja računam da će nam EU donijeti kakvu takvu sigurnost. Ne može nam EU preko noći donijeti visoke plate, ali može jednu ekonomsku sigurnost i bolju perspektivu.” (žena, zapošljena)

Gotovo svi učesnici/e prate proces evropskih integracija putem medija, elektronskih i štampanih. Većina je i pored dobre informisanosti iznijela sumnju u tačnost i pouzdanost podataka koji se plasiraju građanima i građankama. Istovremeno, ispitanici/e su se složili u stavu da je neophodno osmisliti kreativnu informativno-edukativnu kampanju koja će se sprovoditi na lokalnom i državnom nivou, kako bi građani i građanke dobili precizniju sliku o tome kako će se ulazak Crne Gore u EU odraziti na njihove živote.

“Malo, vrlo malo, uglavnom preko medija, televizija, novina. Prokomentariše se što se dešava, kad je nešto aktuelno.” (žena, student)

“Slažem se da je neinformisanost velika, i da ljudi nemaju pojma što znači EU i što nas čeka. Trebalo bi informisati generacije koje su u srednjim školama o Uniji, i na svim fakultetima, jer nemaju svi priliku da dobiju takve informacije.” (žena, nezapošljena)

Nažalost, niko od ispitanika/ca nije imao informacije niti saznanja o aktivnostima lokalne samouprave u oblasti evropskih integracija, kao ni o projektima koji se finansiraju iz fondova Evropske unije.

“Ne, ništa nam od tih lijepih stvari nije poznato.” (žena, zapošljena)

Ulcinj

Fokus grupa sprovedena u Ulcinju imala je osam učesnika, od čega dvije žene i šest muškaraca, starosne dobi od 20 do 40 godina.

Svi učesnici/e su izrazili nezadovoljstvo životnim standardom i brojnim problemima sa kojima se svakodnevno suočavaju u obezbijedivanju osnovnih sredstava za život. Podjednako je teška situacija za sve generacije, prema riječima ispitanika/ca, i većina radi i po nekoliko poslova u sezoni kako bi obezbijedili dodatna primanja neophodna za golu egzistenciju. Bavljenje nelegalnim poslovima je alternativa za mukotrpan i slabo plaćen posao ili čekanje na evidenciji Zavoda za zapošljavanje. Situacija je posebno otežavajuća za svršene studente i postdiplomce koji nemaju mogućnosti za sticanje zapošljenja u struci. Ti kadrovi, nažalost, i u ovoj opštini često se bave nisko-kvalifikovanim poslovima čekajući bolju priliku. Sa druge strane, zapošljeni se žale na niska primanja i visoke cijene.

“Danas bi svi da se bave nekim, i ne baš legalnim stvarima, da bi mogli sebi da priušte normalan životni standard, i uglavnom je to vodilja mnogim mladim ljudima, nažalost.” (muškarac, nezapošljen)

“Svi mi smo primorani da radimo ljeti, pored poslova kojima se bavimo, makar po još jedan posao. Da bi obezbijedili bilo kakav prihod, bez obzira na to jesmo li završili fakultete. Ja radim u školi, ali svakog ljeta radim tri mjeseca makar još jedan posao, jedino tako mogu nešto sebi da priuštim preostalih devet mjeseci kad živim od plate. Svi moji prijatelji i kolege isto rade u sezoni. Bez osiguranja, bez ičega.” (žena, zapošljena)

“Ja sam završio političke nauke, i već dvije godine nemam gdje pripravnički da odradim. Prosto nema mjesta, a nije da nisam tražio. I što radim, u sezoni radim kao konobar i jedino mi je žao što sam izgubio četiri godine studirajući u Podgorici, umjesto da sam odmah radio kao konobar. Uložio sam toliko u svoje znanje, i eto kako mi se vraća.” (muškarac, nezapošljen)

“Ja da ne živim, i da se ne hranim kod roditelja, ne znam kako bih preživjela sa platom nastavnika.” (žena, zapošljena)

Ispitanici/e imaju umjerena očekivanja od budućnosti, svjesni su da je društvu neophodna korijenita promjena, koja se ne može desiti preko noći.

Očekuju promjene na bolje, da građani i građanke promjenom svijesti i odnosa prema državi i vlasti donesu te promjene i da se uspostavi novi sistem, koji će biti očišćen od korupcije, nepotizma i povlašćenih pojedinaca. Nemaju odgovor na to kako doći do tih promjena.

“Ja lično očekujem da će se nešto promijeniti. I mora, jer smo bukvalno od ’90-ih u ništavilu, u tunelu. Poenta je da mi se mi konačno sami razvijemo, a ne da uđemo u EU nespremni i ovakvi kakvi smo danas.” (muškarac, zapošljen)

“Treba da se promijeni i vlast i opozicija. A najgore je što je sistem vrijednosti u kojem se krećemo naučio i mlade da koriste sve šanse samo za lični interes i korist, i to nas vodi u propast. Bavljenje politikom u ovakovom sistemu, kompromituje sve političare, svima su ruke prljave.” (muškarac, nezapošljen)

“Nepotizam i klijentelizam diktiraju sistem vrijednosti u Crnoj Gori, i dok god je tako, ne možemo naprijed. Postalo je najnormalnije i opšteprihvaćeno da se sve završava po tim rodbinskim i prijateljskim linijama.” (žena, zapošljena)

Asocijacije na EU su u većini iskazanih stavova pozitivne. No, u grupi preovladava mišljenje da Unija ne može biti cilj *per se* već da je neophodna pozitivna promjena društva na svim nivoima prije ulaska u EU. Većina ispitanika/ca je svjesna realnih prepreka i problema koje je potrebno riješavati, a tek potom ući u EU.

«Moja asocijacija je putovanje, otvorene granice i bolje mogućnosti za mlade” (žena, zapošljena)

“Prosječan građanin od EU očekuje neko blagostanje, nekakav instant uspjeh, EU je kapitalističko društvo, izuzetno kompetitivno, za koje mi nismo spremni ni ekonomski, ni tržišno, ni u jednom smislu ... sa druge strane, ideja jeste plemenita i ideja o evropskom građanstvu je plemenita, ali vidjeli smo što je izrodila ova kriza i među samim članicama u praksi” (muškarac, nezapošljen)

“Svi su se fokusirali na ulazak u EU umjesto na rješavanje problema.” (žena, zapošljena)

“Ja sam protiv toga da EU treba da bude cilj sam sebi, ja sam protiv toga, a naša Vlada je to tako postavila. Cilj je da uđemo u EU, i poslije toga će biti med i mlijeko. Ja sam euroskeptik u tom smislu.” (muškarac, student)

“Informisanost ispitanika o EU i integracionim procesima Crne Gore je

na jako visokom nivou kod mlađih, dok su pripadnici starijih generacija manje zainteresovani i skromno informisani. Integracioni procesi se povezuju sa promocijom rada Vlade i ujedno Vlada je jedini prepoznati učesnik integracionih procesa. Naveli su da favorizuju elektronske medije kao primarni izvor informisanja, a većina i potrebu da prošire svoja znanja u toj oblasti.

“Narod je povjerovao u to, da će se ulaskom u EU riješiti svi njihovi problemi. Većina stanovništva je neinformisana, i to ide Vladi u korist. Evo, da pitate prosječnog građanina koje će on to beneficije imati od ulaska Crne Gore u EU, dobili biste odgovor da će plate svima biti hiljadu i po eura. A to uopšte nije tako.” (muškarac, nezapošljen)

“Vlada je postavila ulazak u Evropsku uniju kao cilj, a ne razvoj, kao što bi trebalo.” (žena, zapošljena)

Ispitanici/e nijesu iznijeli nikakva saznanja o aktivnostima njihove lokalne samouprave u oblasti evropskih integracija, kao ni o projektima koji se finansiraju iz EU fondova. Jedan od ispitanika je pomenuo table koje se nalaze na gradilištima nekih objekata koji se popravljaju uz podršku EU, prepoznavajući njenu zastavu na njima.

“Jedino što znam je kad vidim zastavu EU na tablu de se izvode neki radovi, pa ukapiram da sigurno ima veze sa nekim finanisranjem ili pomoći.” (muškarac, student)

Podgorica

Fokus grupa sprovedena u Podgorici imala je osam učesnika, od čega pet žena i tri muškaraca, starosne dobi od 20 do 60 godina.

Učesnici/e su izrazili nezadovoljstvo životnim standardom i mogućnostima koje se daju podjednako mlađim i starijim generacijama da svojim radom obezbijede sebi i svojim porodicama pristojan život. Kritike su bile na račun Vlade i društva, odnosno građana i građanki, koji podržavaju istu vlast. Uzroci za stanje u gradu i zemlji, koji su iznijeti u diskusiji su brojni, a ističu se korupcija, nezapošljenost, nepotizam, kao i lokalni mentalitet. Odgovornost za tešku situaciju u državi vide u svim učesnicima društvenih zbivanja.

“Standard je nula, svaki dan je sve veće siromaštvo. Ne možemo očekivati ništa bolje, ni sa ni bez ulaska u EU. Ova omladina oko nas, ovo je sve nazapošljeno. Ja sam već osam godina na birou, u ovim godinama više niko neće da me primi.” (žena, nezapošljena)

“U Crnoj Gori se izgubila ta radnička klasa koja predstavlja osnov svake zdrave države, svi završavaju fakultete, svi očekuju direktorske pozicije i visoke funkcije, a niko ne želi da se bavi drugim poslovima. Po mom mišljenju kriv je i narod i Vlada za situaciju u zemlji.” (muškarac, student)

“Odgovornost za ovakvo stanje snose i društvo i vlast. Mi smo ti koji podržavaju sve ovo što se dešava.” (žena, zapošljena)

Očekivanja od ulaska u EU su pretežno pozitivna sudeći po komentarima koje je iznijela većina ispitanika/ca. EU se doživjava kao neko ko će zavesti red i donijeti pravila koja će se morati poštovati, budući da postojeće institucije i vlast nijesu u stanju da to postignu. Učesnici/e se nadaju višem životnom standardu, boljim prilikama za zapošljenje, putovanja i slično.

“Evropska unija će omogućiti mladima da putuju, da se školuju u inostranstvu. I meni se to mnogo dopada, jer omogućava našoj djeci da putuju.” (žena, zapošljena)

“Ja se nadam da će nam EU nametnuti određeni standard i određena pravila na koja će se nove generacije priviknuti, i da će nam to svima pomoći da se razvijamo i da imamo bolje plate i uživamo viši životni standard.” (žena, zapošljena)

Prema navodima ispitanika/ca, procese evropskih integracija u Crnoj Gori prate iz medija, uglavnom elektronskih, dok se mladi redovno informišu i na internetu. Majke nijesu posebno zainteresovane za tu problematiku, i ne stižu da se aktivno uključe zbog nedostatka vremena. Nivo informisanosti među ispitanicima je skroman, a većina je izrazila interesovanje da o EU saznaće više preko TV programa.

“Ne pratim i ne zanima me, nemam kad od djece i obaveza, što čujem na TV, u prolazu, to je to.” (žena, nezaposljena)

“Informišem se redovno, preko nacionalne televizije, dnevnih novina, volim da pročitam, da sam u toku što se dešava.” (muškarac, zaposljen)

“Potrebno je više emisija i programa na TV i u dnevnim novinama koje će prodočiti određene stvari, pozitivne i negativne svim građanima i građankama. Da znamo o čemu se radi, što se dobija samim ulaskom, čega treba da se odrekнемo, koliko plaćamo članstvo ... To su bitne informacije.” (muškarac, student)

Kao i u ostalim fokus grupama, učesnici/e nijesu raspolagali informacijama o aktivnostima njihove lokalne samouprave u oblasti evropskih integracija, kao ni o mogućnostima finansiranja projekata iz EU fondova.

“Čula sam za pomoć bolnicama, školama, ali ne znam tačno o čemu je riječ.” (žena, zaposljena)

Pljevlja

Fokus grupa sprovedena u Pljevljima imala je osam učesnika, od čega jednu ženu i sedam muškaraca, starosne dobi od 21 do 65 godina.

Situacija u Pljevljima, prema stavovima koje su ispitanici/e iznijeli, slična je kao i u ostalim opštinama. Veliki problem predstavlja nezapošljenost, ugašena preduzeća, niske plate i nedostatak investicija, a teškoćama su dodatno doprinijeli efekti svjetske ekonomski krize i nerazvijenosti sjevera.

“Teško je, vrlo teško, a biće i gore. Kriza u Evropi se još više odrazila kod nas, jer smo mi siromašna zemlja.” (muškarac, penzioner)

“Ono što se dešava u cijelom svijetu, u Evropi, reflektuje se i na Crnu Goru i Pljevlja ... situacija je teška, nema posla, privreda je ugašena, preduzeća koja su bila ovdje su prolaskom kroz tranziciju oslabila... stariji ljudi lako ostaju bez posla, za mlade nema prilika ...” (muškarac, nezapošljen)

“Plate su niske, daleko ispod statističkog prosjeka, ovdje je srednja plata oko 200-250 eura, i najčešće radi samo jedan član porodice, odnosno jedan roditelj. Mladi koji se vrate poslije završenih fakulteta nemaju mogućnost zapošljenja, poslove dobijaju samo oni koji imaju “veze” i to sve doprinosi ionako lošem stanju u Pljevljima.” (muškarac, nezapošljen)

Učesnici/e smatraju bi se ulaskom Crne Gore u EU desile pozitivne promjene u Pljevljima, posebno po pitanju zaštite životne sredine i uvođenja standarda koji će se morati poštovati u pogledu rada Termoelektrane i jačanja lokalne samouprave. Istovremeno, iskazana je i sumnja u namjere domaćih političara da podrže uvođenje evropskih standarda i da ispune postavljene uslove za nastavak pregovora.

“Očekujem da će se u procesu evropskih integracija regulisati standardi koji se odnose na ekološke takse za termoelektrane, koje se trenutno ne poštuju. Do ulaska u EU treba riješiti takva i slična pitanja, koja se odnose na ekologiju, koja je nama jako bitna.” (žena, zapošljena)

“Veliku prepreku vidim u stavu političara, koji se deklarativno zalažu za ulazak u Evropsku uniju, ali su svjesni da će tada izgubiti brojne pogodnosti koje sada uživaju, a koje nijesu u skladu sa standardima EU. Oni, ustvari, samo navodno

podržavaju evropske integracije, ali se bore protiv njih, jer će im ulazak u EU oslabiti moć.” (muškarac, nezapošljen)

Ispitanici fokus grupe se informišu o evropskim integracijama prevashodno putem medija, elektronskih i štampanih. Smatraju da su informacije koje dolaze do građana i građanki prilično skromne, i vrlo često politički obojene. Dovode u pitanje tačnost informacija koje se plasiraju javnosti.

“Pratim ono što nam mediji pokažu i prikažu. Ipak, to se sve svodi na informaciju o tome ko je šta rekao i ko je gdje otplovao i sa kim se sreo. Te informacije nisu dovoljne za građane. Istovremeno, svi mediji su relativno pod uticajem politike, poznato je kakve opcije podržavaju i vrlo često prave senzacionalističke naslove ... po meni, internet je najbolji izvor informacija, ali nije svima dostupan.” (muškarac, zaposlen)

“Informacija ima dosta, ali vrlo je diskutabilno to šta dolazi do građana i građanki, primjetna je cenzura u svim listovima. Pitanje nije jesmo li informisani, nego jesmo li tačno informisani.” (muškarac, penzioner)

Stavovi iznijeti u fokus grupi korespondiraju sa stavovima ispitanika/ca koji su učestvovali u terenskom istraživanju, u pogledu percepcije informisanosti prosječnog građanina o EU. Naime, najveći broj učesnika/ca terenskog istraživanja ocijenili su taj nivo znanja prosječnom ocjenom.

“Ja se nadam da ću više putovati i da ću od svog posla imati dovoljnu platu da to i finansiram.” (muškarac, student)

“Očekujemo oživljavanje sela u svrhe turizma. Nekada je ovo bio stočarski kraj i Pljevlja imaju sjajan potencijal za poljoprivredni razvoj i razvoj stočarstva. Danas su sela prazna, nikoga nema na selima, a to je šteta.”

“Očekujem poštovanje zakona i onih koji ih pišu, onih koji ih sprovode i onih na koje se odnose.” (muškarac, nezapošljen)

Isti ispitanici/e su jedini imali precizne informacije o aktivnostima lokalne samouprave na polju evropskih integracija, korišćenja EU fondova i projekata koji se realizuju i finansiraju iz tih sredstava. Očito je da postojića Služba za evropske projekte i razvoj opštine Pljevlja i prekogranični projekti saradnje sa Srbijom koje realizuju i NVO pokazuju rezultate u ovom dijelu.

“Opština trenutno realizuje četiri evropska programa i ti početni koraci su veoma uspješni i doprinose razvoju grada.” (žena, zapošljena)

“Građani su dobro informisani, imamo lokalne medije koji prate sve aktivnosti opštine, a i NVO u Pljevljima su dosta aktivne i afirmišu učešće građana u lokalnoj zajednici.” (muškarac, zapošljen)

Kolašin

Fokus grupa sprovedena u Kolašinu imala je osam učesnika, od čega tri žene i pet muškaraca, starosne dobi od 20 do 55 godina.

Komentari učesnika/ca na životni standard u Kolašinu i uopšte, u Crnoj Gori, se izjednačavaju sa stanjem i u ostalim ispitanim opština. Situacija je teška podjednako za sve generacije, nezaposlenost je velika, mogućnosti je malo, i obrazovani kadrovi se nakon završenih studija obično zadržavaju u gradu studiranja, jer ih kod kuće ne čeka nikakva prilika za zapošljenje. Korupcija, nepotizam i rodbinske veze rezervisane su za pojedince koji dobijaju sigurne poslove, dok se ostali snalaze. Preovladava pesimistički stav i u pogledu razvoja situacije u budućnosti.

“Životni standard je veoma nizak, mnogo ljudi je bez posla, pogotovo mladih koji su završili fakultete, ne mogu da nađu zapošljenje, svjedoci smo da su cijene svega skočile u posljednje vrijeme. Što je najgore i naš džep ne može da izdrži potrošačku korpu najosnovnijih namirnica.” (žena, zapošljena)

“Loše je, nema posla, nema mogućnosti. Mladi odlaze na studije u Podgoricu i kog god može, nastoji da tam i ostane. Situacija nikada nije bila lošija.” (muškarac, nezaposljen)

Učesnici/e su iznijeli podijeljene stavove po pitanju EU, sa naglašenom dozom skepticizma prema onome što bi ulazak u EU značio za njih. Dio ispitnika/ca je sumnjičav da je EU potrebna jeftina radna snaga i resursi manje razvijenih zemalja. Sa druge strane, dio ispitnika/ca u EU vidi ekonomsku sigurnost, političku bezbjednost i prosperitet koji se ogleda u broju stranih investitora prisutnih u Crnoj Gori.

“Evropi je potrebna jeftina radna snaga i prirodni resursi kojima raspolaže Crna Gora, i mislim da oni samo žele da nas iskoriste.” (žena, zapošljena)

“Pratim evropske procese u Crnoj Gori i podržavam ih iz više razloga, prevashodno jer u njima vidim dio odgovora i rješenja za probleme u našoj zemlji. Veoma mali broj problema mi možemo sami da riješimo, a Evropska unija može da donese i političku i ekonomsku sigurnost Crnoj Gori, da podstiče ulazak stranih investitora, trenutno je to prilično neizvjesno.” (muškarac, zapošljen)

“Nisam posebno ponešen tom temom, jer su svima puna usta EU, ali niko ne zna tačno što to znači za nas, za građane, koje su to prednosti koje ćemo imati, a što je ono negativno sa čim ćemo morati da se suočimo.” (muškarac, nezaposlen)

Učesnici/e fokus grupe su naveli da se najviše informišu putem medija, i to elektronskih i štampanih, kojima nijesu pretjerano zadovoljni i u čije izvještavanje nijesu potpuno sigurni. Kao i u ostalim opštinama, učesnici/e su iznijeli sumnju u tačnost informacija koje se plasiraju građanima i građankama.

“Informišem se isključivo preko medija, novina i televizije, ali pitanje je koliko su tačne te informacije.” (muškarac, zapošljen)

“Ljudi nisu zadovoljni životom, imaju previše problema i nisu pretjerano zainteresovani za Evropsku uniju.” (žena, student)

Iako je polovina učesnika/ca prethodno izrazila sumnju u pogledu same EU, većina je prilikom davanja komentara na očekivanja od ulaska u tu zajednicu bila optimistična i imala visoka očekivanja. Ona se pretežno vezuju za bolje prilike za zapošljavanje, visoke plate, jednakost svih građana i građanki pred zakonom i jednake mogućnosti za sve na tržistu rada.

“Očekujem više prilika za mlade, da ćemo svi moći da radimo poslove za koje smo se školovali. Na taj način će nam se popraviti i standard i sve će krenuti na bolje.” (muškarac, student)

“Evropski standard: jake plate, poštovanje zakona, ukidanje rodbinskih i prijateljskih veza prilikom zapošljavanja, eto to ja očekujem.” (žena, zapošljena)

“Evropska unija uliva ljudima nadu da će se stvari popraviti, da ćemo se razvijati kao država.” (žena, nezaposljena)

Nažalost, niko od učesnika/ca fokus grupe nije imao saznanja o fondovima EU, koji se nalaze na raspolaganju manje razvijenim opštinama, kao što je opština Kolašin, niti su im bile poznate aktivnosti lokalne samouprave na tom polju.

Bijelo Polje

U Bijelom Polju, fokus grupi je prisustvovalo osam učesnika/ca, od čega pet žena i tri muškaraca, starosne dobi od 20 do 55 godina.

Učesnici/e su izrazili nezadovoljstvo životnim standardom i uputili niz kritika na račun vlasti, koja nije u stanju da obezbijedi građanima i građankama mogućnost da svojim radom obezbijede uslove za pristojan život. Uzroke za tako loše stanje prepoznaju u godinama u kojima su se odvijale sumnjive privatizacije, a kasnije bujala korupcija i nepotizam. Istovremeno, učesnici su naveli masovnu produkciju visokoškolaca u Crnoj Gori, kao jedan od značajnijih društvenih problema, čije posljedice će biti vidljivije u budućnosti.

“Situacija je teška, bez razlike, za sve generacije. Nema posla, nema mogućnosti. Nezapošljenost je velika. Postoji ogroman broj obrazovanih i onih koji žele da se obrazuju, a pitanje je gdje će se ti ljudi zaposliti. Da li Crna Gora ima potrebu za tolikim visokoškolovanim kadrom? Ja mislim da nema, i da mi nismo realni u tim očekivanjima da se obezbijedi posao za sav toliki kadar.” (muškarac, nezapošljen)

“Cijene su porasle, a plate su ostale iste. Muka je velika na ovaj narod.” (žena, zapošljena)

“Postoje brojni problemi, i brojni uzroci današnje situacije. Velika korupcija, nepotizam i klijentelizam su sigurno najznačajniji među njima. Imate ljudе koji imaju enormno visoka primanja, i veliku većinu koja radi za bijedne plate.” (muškarac, student)

“Loše privatizacije u Crnoj Gori su, takođe, dovele veliki broj radnika na ivicu egzistencije. Nemoguće je očekivati da će neki investitor ići na svoju štetu, a u korist radnika koje je zatekao, ali ono što je urađeno u Crnoj Gori je daleko ispod korektnih uslova.” (muškarac, zapošljen)

Ispitanici/e prepoznaju krivca u cjelokupnom društvu, a podjednaku odgovornost prema njihovim navodima snosi svaki pojedinac, svaki glasač, sve političke partije i vlast. U budućnosti očekuju promjenu svijesti kod naroda, bez koje kako navode, nije moguće doći do željene društvene promjene. Oni smatraju da je jednaka primjena zakona za sve građane i građanke jedan od ciljeva koje Crna Gora mora da postigne kako bi se kvalifikovala za ulazak u EU jednog dana.

“Svi snose svoj dio odgovornosti, društvo u cjelini i svaki pojedinac je odgovoran.”
(muškarac, zapošljen)

“Crna Gora treba da se okrene usvajanju evropskih standarda, sebe radi, a ne radi ulaska u EU. Kad se određene stvari dovedu u red, nama će ulazak u EU biti manje bitan.” (muškarac, zapošljen)

“Ja očekujem da će biti bolje onda kad zakon bude jednako važio za sve.” (žena, nezapošljena)

“Kad sebe promijenimo, kad promijenimo mentalitet naših ljudi, da ne tražimo usluge i vezu za sve u životu, tada će biti bolje. I biće dobro ako se to promijeni i za 50 godina.” (muškarac, student)

Stavovi prema EU su dosta suzdržani i većina učesnika/ca se žalila na nedostatak informacija koje su važne za građane i građanke, kako bi mogli da se opredijele za ulazak Crne Gore u EU, ili da budu protiv njega. Ipak, očekivanja od ulaska u EU su kod većine ispitanika optimistična, posebno u pogledu kreiranja novih radnih mesta, boljih mogućnosti i višeg životnog standarda.

“Ljudi nemaju informacije i ne mogu da znaju kako će se ulazak u EU odraziti na njihov život. Ja lično smatram da to nije dobro za nas, jer je konkurenčija na otvorenom tržištu prejaka za Crnu Goru.” (muškarac, student)

“Poboljšaće se zakonodavstvo u našoj zemlji i biće više mogućnosti za narod. Ljudi koji su završili fakultete će moći lakše da putuju, da traže poslove i u Crnoj Gori i van nje. To je pozitivno.” (muškarac, nezapošljen)

“Biće više mogućnosti za svakog pojedinca u svakom smislu. Treba biti optimista i vjerovati da će biti bolje, da će biti više radnih mesta i da će standard biti viši nego što je sad.” (žena, zapošljena)

Učesnici/e su naveli da se najviše informišu putem medija, i to elektronskih i štampanih, kojima nijesu pretjerano zadovoljni i u čije izvještavanje nijesu potpuno sigurni. Kao i u ostalim opštinama, učesnici/e su iznijeli sumnje u tačnost informacija koje se plasiraju građanima.

“Informacija ima dosta na TV, u novinama... možda to nisu informacije koje su građanima interesantne, ali ih ima.” (muškarac, student)

“Informacija ima puno, ali to je sve servirano, niko ne zna da li je to stvarno tako

kao što objavljaju na dnevniku i u dnevnim novinama. Svi znaju kakvi su naši mediji.” (žena, zapošljena)

Ispitanici/e nijesu iznijeli precizna saznanja o aktivnostima njihove lokalne samouprave u oblasti evropskih integracija, kao ni o projektima koji se finansiraju iz EU fondova. Jedan od ispitanika je naveo projekat koji se odnosi na jačanje infrastrukture u opštini Bijelo Polje koji je finansiran iz IPA fondova.

Herceg Novi

Fokus grupa sprovedena u Herceg Novom imala je sedam učesnika, od čega tri žene i četiri muškaraca, starosne dobi od 20 do 55 godina, jedna osoba sa invaliditetom.

Iako vrlo heterogeni po strukturi učesnici/e su ispoljili umjereni optimizam po pitanju pristupanja Crne Gore EU. Uz skepticizam oko opstanka eurozone i eura kao valute, učesnici/e smatraju da Crna Gora nema drugu alternativu, osim evropskih integracija. Cijene da bi, posebno zbog geografske i tradicionalne blizine sa Hrvatima, i Crna Gora glasala za ulazak u EU. Svoje znanje o evropskim integracijama i EU su ocijenili prosječnom ocjenom od 3 do 4 na skali od 1 do 10 i puni su riječi hvale i podrške za ovaj i slične projekte, jer smatraju da građani i građanke svih opština vrlo malo znaju o eventualnim promjenama koje se tiču njihovih života na lokalnom nivou.

“Svima su nam pune uši priče o EU, a građani pojma nemaju šta to zapravo predstavlja. Svi se trude da uđu u EU, a onda kad spoznaju sva ograničenja, uslove i posljedice za proizvodnju, onda nastane haos, upravo zato što građani nisu dovoljno obaviješteni o uslovima i posljedicama ulaska.” (žena, nezaposljena)

Učesnici/e su izjavili da ih generalno sve teme vezane za EU zanimaju, a najviše zapošljavanje, obrazovanje i međunarodni standardi, dok nijesu ni znali da postoje, barem ne u praksi programi podrške EU manje razvijenim zemljama u vidu fondova. Posebno je poražavajuća činjenica da nijesu čuli da je ijedan od tih fondova iskorišćen u Herceg Novom, kroz bilo koji projekat Opštine ili drugih institucija, što je i potvrdilo rezultate opštег terenskog istraživanja u Herceg Novom.

Učesnici/e smatraju da će Crna Gora postati članica EU za tri do deset godina, što korespondira i sa rezultatima terenskog istraživanja.

“Mislim da ulazak u EU ne vodi gubljenju nacionalnog identiteta, prema iskustvu drugih zapadnih zemalja ne vidim da je neko izgubio identitet i postao Evropljanin samo.” (muškarac, zapošljen)

Kada je u pitanju povjerenje učesnika/ca fokus grupe u predsjednika opštine i lokalne institucije, gotovo svi učesnici/e smatraju da je svake godine njihovo povjerenje manje. Ne primjećuju vidne pomake u radu opštine, kao ni u većim infrastrukturnim i sličnim projektima. Smatraju da su opštini hitno potrebni novi projekti, a posebno oni koji bi ojačali i pospješili infrastrukturu, te da bi opštinski organi trebali mnogo više da ulažu u sport, turizam i kulturne manifestacije.

“Sve je bolje u EU, i zapošljavanje i obrazovanje, kvalitet života i standard i sve.”
(žena, zapošljena)

Ispitanici/e vide turizam kao najbolju šansu razvoja njihovog grada, sa posebnim osvrtom na zdravstveni turizam, po kojem je Herceg Novi i do sada bio prepoznat, a dobio novi proizvod otvaranjem vojne bolnice u Meljinama i novim porodilištem, iako nijesu zadovoljni osobljem bolnice i sitnom korupcijom koja, kako navode, tamo vlada. Takođe, učesnici/e smatraju da lokalni preduzetnici i privrednici vrlo malo pomažu društvo i nijesu zainteresovani za rješavanje tuđih potreba. Praznik mimoze je, po njima, jedina manifestacija koju pomaže opština, što je vrlo malo. Ocjenjuju da su opština i njeni službenici visoko politizovani, kao i da je korupcija prisutna na svim nivoima. Smatraju da ima manje korupcije nego u drugim opštinama i zbog nedostatka značajnijih projekata, ali da je svakako ima i da negativno utiče na razvoj opštine, a posebno u sprezi sa prethodno pomenutom politizacijom.

“Na polju kulture i zaštite kulturne baštine se ama baš ništa ne radi u Herceg Novom, posebno u odnosu na Cetinje gdje je puno bolje.” (žena, student)

“Uopšte nisam zadovoljan ni uslugom ni ponašanjem zapošljenih u bolnici Meljine. Prvo što traže sa vrata prije nego što i pogledaju pacijenta je novac, i to još naši ljudi - Novljani, koje znamo. Nikakva poboljšanja tamo nismo vidjeli tamo sa tom privatizacijom.” (muškarac, nezapošljen)

Kada je rad nevladinih organizacija i sličnih udruženja u pitanju, učesnici/e nijesu znali da nabroje lokalne NVO, osim jedne koja se bavi pitanjima djece sa posebnim potrebama - “Sunčev zrak” i smatraju da je taj dio civilnog sektora potpuno zanemaren u Herceg Novom. Nijesu čuli da je opština

podržavala projekte NVO-a, a smatraju da im opština ne bi pomogla ni u kakvim projektima, osim u simboličnim stipendijama za studente. Neki od učesnika/ca bi rado učestvovali u radu neke NVO kada bi znali da primaju članove i kada bi bila aktivna. Niko od učesnika/ca nije nikada učestvovao u nekim građanskim akcijama, kao ni inicijativama, referendumu i sličnim oblicima građanske participacije. Štoviše, učesnici/e osim nesupješne peticije o nenaplaćivanju parkinga van sezone ne pamte nijednu sličnu akciju na lokalnom nivou.

“Mislim da su građani najspremni za ulazak u EU, ali na način da su već spakovali kofere i jedva čekaju taj dan da pobegnu odavde.” (muškarac, zapošljen, osoba sa invaliditetom)

Učesnici/e, takođe, smatraju da mjesne zajednice ne rade ništa, posebno kada nema izbora, osim što bude određenih sudskih parnica u kojima i one učestvuju. Lokalnih medija gotovo uopšte nema, osim radija, ali nema istraživačkog novinarstva na lokalnom nivou. Učesnici/e smatraju da je odgovornost i pripremljenost svih na lokalnom nivou, kako institucija tako i građana i građanki osnovni preduslov za ulazak u EU, kako se kasnije ne bi svi negativno iznenadili. Dodatno, jedan od primjera učesnika/ca sa invaliditetom jeste pristupačnost opštinskih ustanova, trotoara i drugih objekata licima sa posebnim potrebama u gradu koji je prepoznat kao crnogorski centar za rehabilitaciju osoba sa invaliditetom.

“Naime, gotovo nijedna opštinska ustanova ni ustanova od javnog značaja nije pristupačna osobama sa invaliditetom, iako na stotine takvih lica posjeti Herceg Novi svake godine, a da ne pominje lokalne građane.” (muškarac, zapošljen, osoba sa invaliditetom)

Nikšić

Fokus grupa sprovedena u Nikšiću imala je devet učesnika, od čega tri muškarca i šest žena, starosne dobi od 18 do 55 godina.

Ova grupa je generalno izrazila vrlo pesimističan i negativan stav po pitanju ulaska Crne Gore u EU i njenih integracija uopšte, uključujući i NATO. Učesnici smatraju da je EU u nikada goroj fazi, te da sumnjaju u njen dugoročan opstanak i ne vide potrebu ni svrhu pridruživanja takvoj Uniji. Odgovori na ovu temu, donekle, su drugaćiji u odnosu na rezultate istraživanja javnog mnjenja u Nikšiću, gdje se većina građana i građanki izjasnila da je za ulazak u EU.

“Šarl de Gol se danas prevrće u grobu kada vidi na šta liči Evropa koju je ostavio za sobom.” (muškarac, student)

Učesnici/e smatraju da uopšte ni oni, a ni prosječni građani i građanke Crne Gore, ne znaju dovoljno o EU i o tome šta nas konkretno čeka ukoliko bismo ušli. Smatraju da mediji, državni organi i NVO samo stavljuju akcenat na ono što će biti dobro i pozitivno, a da niko ne pominje negativne promjene i uslove koje će gotovo svako od nas morati da ispunи.

“Ja kad vidim kako su prošle pojedine zemlje koje su skorije ušle u EU, pa čak i neke ranije kao Grčka, nisam uopšte optimista po pitanju našeg ulaska tamo, bolje da mi to nekako zaobiđemo.” (žena, nezaposljena)

“Po cijeli dan slušamo raznorazne pojmove, koji nama, ama baš ništa ne znače. Na primjer pojam evropske vrijednosti... Što su to evropske vrijednosti? Čije su to vrijednosti?...” (žena, penzioner)

Učesnici/e smatraju da su čak i pojedine prednosti ulaska u EU, kao što je vizna liberalizacija, za njih potpuno beskorisne, jer to ne prati adekvatan životni standard. Učesnici/e procjenjuju da kako ulazak u EU postaje bliži cijene rastu (posebno benzin, cigarete i sl.) a plate padaju, ili ostaju iste, tako da ne vide kako bi uopšte preživjeli ulazak u EU sa takvim standardom.

“Vidite, vi imate ukinute vize i to je dobro, ali šta će vam kada za putovanje po zapadnoj Evropi morate imati i dobra primanja, koja mi nemamo. Što će nam

Šengen kad većina nas nikada neće iskoristiti njegove prednosti?” (žena, student)

“Moj sestrić je jedan od najboljih studenata na Univerzitetu u Bolonji, i odličan momak i sve je bilo super dok odjednom Vlada Italije nije rekla da ukida sve već obećane i dodijeljene stipendije za sve studente van EU, a čak i sa mogućnošću da svi studenti koji nisu Italijani ne mogu primati više stipendije. Pa zar to nije nacionalna diskriminacija? Zar nas to čeka u EU?” (žena, zaposljena)

Učesnici/e, takođe, smatraju da će za godinu, dvije situacija u Crnoj Gori biti još gora nego do sada, a posebno sa propalim privatizacijama, gdje je država bila garant, pa će sada građani i građanke vraćati još i tuđe kredite. Dodatno, cijene da je za neke članice EU odlična prilika moderne kolonizacije siromašnijih zemalja kapitalizmom i mogućnost korišćenja jeftine radne snage. Pozitivna strana integracija, za sada, po mišljenju učesnika/ca jeste to što se ništa u državi ne bi radilo da nema pritiska sa strane, a posebno ne na polju borbe protiv korupcije, a to ovaj proces obezbjeđuje.

Ispitanici/e su potpuno razočarani u rad gradonačelnika i lokalne samouprave. Smatraju da je korupcija uzela velikog maha u opštinskim ogranicima, a da nijedan valjan projekat nije urađen od strane ovog gradonačelnika, niti uz podršku EU, niti drugih investitora. Takođe, misle da je opština trebala da uradi mnogo više kako bi se održala nekadašnja industrija, te da je i ona odgovorna za propadanje mnogih firmi i ogromnu nezapošljenost. Smatraju da je sramota da jedan Nikšić, koji je bio poznat kao grad roka, muzike i kulture nema ni pozorište, niti ijedan adekvatan prostor za kulturne i zabavne manifestacije, te da opština uopšte nije zainteresovana da podrži takve projekte.

Mlađi učesnici/e tvrde da je Bolonjska deklaracija uništila obrazovni sistem Crne Gore, te da će slijediti tek suočavanje sa nedostatkom stručnog kadra, dok će hiljade svršenih studenata biti samo dodatak evidenciji Zavoda za zapošljavanje, baviti se ugostiteljstvom, ili pobjeći u zemlje EU radi bolje budućnosti. Takođe, vjeruju da opština ne čini dovoljno ni na polju zadržavanja mladih ljudi, jer nemaju nijednu povlasticu ni podsticaj za mlade kako bi ostali i započeli samostalan život u Nikšiću, a sitne i povremene stipendije više štete nego koriste, jer najčešće završe u džepovima studenata koji imaju novca i studiraju u drugim gradovima, te se najčešće i

ne vrate u Nikšić nakon studija. Dodatno, gotovo svi projekti, kako opštine tako i NVO-a većinom završe u privatnim džepovima. Na pitanje kako bi glasali da se danas održava referendum o ulasku u EU, većina učesnika je odgovorilo da bi glasalo protiv, ili ne bi izašlo na referendum.

“Mi nemamo ostrva kao Grčka da ih damo kako bismo vratili dugove po EU zbog zaduženja i propalih privatizacija u kojima je država bila garant.” (muškarac, nezaposlen)

Generalno, učesnici/e nijesu bili zadovoljni ni radom lokalnih NVO-a, kao ni učešćem građana i građanki u cijelom civilnom društvu, pa tako su izostale i građanske inicijative, referendumi, debate, iako u posljednje vrijeme ima pomaka na tom polju od strane studenata i radnika, doduše u vidu protesta. Medije vide kao ispolitizovane, te cijene da im ne obezbijeđuju nikakve informacije od značaja, a posebno ne neutralne i tačne informacije, čime su potpuno izgubili njihovo povjerenje. Učesnici/e isto tako znaju da su građani i građanke ti koji bi trebalo da se više zalažu i traže svoja prava, ali nažalost u praksi to nije tako, već se sve svodi na traženje krivaca među nosiocima vlasti. Takođe, učesnici/e smatraju da se nijedan segment društva, ni institucije, ni NVO-i ni građani i građanke nijesu dobro pripremili za ono šta ih čeka u procesu pristupanja EU.

“Nama serviraju da je to (EU) utopija i da ako uđemo, bićemo spašeni. Zar je normalno da jedna Njemačka ili Francuska imaju jednak prava ili ovlašćenja u EU kao jedna Slovačka ili Bugarska? Nikada neće biti jednakosti u EU, jer je neprirodna.” (muškarac, student)

Takođe, privatnici nijesu željni da pomognu ni lokalno stanovništvo niti lokalni razvoj. Naveden je primjer obraćanja privatnicima za sponozorstva za školske ekskurzije kako bi djeci slabijeg materijalnog stanja omogućili da odu sa ostalim učenicima, prilikom kojeg je odziv bio mali, gotovo nikakav svakog puta. Učesnici/e su iskazali zadovoljstvo jednim ovakvim projektom i veliko interesovanje da saznaju više i da budu uključeni u buduće javne diskusije na temu EU konkretno i lokalno.

Opšti komentari na rezultate fokus grupe - sličnosti i razlike

Iako je Crna Gora veoma mala zemlja, rezultati istraživanja, kao i održanih fokus grupa pokazuju da se mišljenja građana i građanki u velikoj mjeri razlikuju, makar kada je u pitanju podrška Evropskoj uniji, odnos prema institucijama sistema, kao i u očekivanjima od budućnosti. Takođe, vidna je i razlika u optimizmu o ulasku u EU prema obrazovanju i starosnoj strukturi građana i građanki. Naime, većina bolje informisanih, mlađih i obrazovаниjih učesnika/ca je krajnje pesimistična i skeptična po pitanju daljnih evropskih integracija Crne Gore, dok oni stariji, manje obrazovani i manje upućeni veoma optimistično gledaju na EU i svoju budućnost u njoj, a istovremeno EU doživljavaju kao neki vid "El Dorada", gdje je sve mnogo bolje nego u Crnoj Gori. Vidne su i razlike po pojedinim opština prema podršci lokalnoj samoupravi, kao i očekivanjima i uticaju ulaska u EU po dobrobit opština.

Ipak, i pored navedenih razlika koje postoje u percepciji i mišljenjima građana i građanki od grada do grada, postoje i određene sličnosti:

- » U svih devet opština u kojima su sprovedene fokus grupe evidentno je nezadovoljstvo životnim standardnom, a kao najznačajniji uzroci koji su doprinijeli lošem društvenom standardu prepoznati su loše vođenje politike u posljednjih 20 godina, visoka nezapošljenost, odsustvo mogućnosti za mlade, posljedice globalne ekonomske krize i široko rasprostranjena korupcija;
- » Jedan od značajnijih problema koji se istakao u gotovo svim sprovedenim diskusijama odnosi se na trend hiperprodukcije visokoškolaca u Crnoj Gori koji već prouzrokuje niz drugih problema, jer zemlja nema toliku potrebu za visokoobrazovanom radnom snagom sa jedne strane, a ima veliki nedostatak srednjih stručnih kadrova, sa druge strane;
- » Većina učesnika fokus grupe ima razvijenu svijest o društvenoj odgovornosti svih pojedinaca i društva u cjelini za situaciju u

- njihovim opštinama i u državi;
- » Učesnici fokus grupe od ulaska Crne Gore u EU očekuju ekonomsku i političku sigurnost i bezbjednost, viši životni standard, bolje mogućnosti zapošljavanja, visoke plate i veću mobilnost na svim nivoima;
 - » Nivo informisanosti ispitanika je loš, s tim da su pripadnici mlađih generacija bolje obaviješteni i informisani o dešavanjima u EU, globalnoj i evropskoj političkoj sceni, centrima moći i sličnim temama od starijih učesnika;
 - » Primarni izvori informisanja za sve učesnike održanih fokus grupa su domaći mediji, prevashodno nacionalni servis, a potom i ostale TV medijske kuće i dnevni listovi. Ipak, nivo povjerenja u izvještavanje medija je u okviru svake fokus grupe komentarisan sa izvjesnom dozom sumnje i nepovjerenja u pogledu objektivnosti i tačnosti;
 - » Većina ispitanika je navela da u Crnoj Gori, na svim medijima, kako elektronskim tako i štampanim nedostaju sadržajniji i kvalitetniji informativno-edukativni materijali o EU i tome kako će se ulazak u EU odraziti na svakodnevni život građana;
 - » U svim opštinama, osim u Pljevljima, učesnici diskusije ne prepoznaju aktivnosti svojih lokalnih samouprava u oblasti evropskih integracija, a istovremeno nijesu upoznati sa postojećim programima pomoći EU, niti sa projektima koji se mogu finansirati ili se finansiraju iz tih fondova.

*Boško Nenezić
izvršni direktor Centra za monitoring*

